Research Article

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์

Social Studies Learning Management for Developing Public-Spirit of Grade 7 Students at Pali Triam Udom Suksa School, Wat Photharam, Nakhon Sawan Province

สามเณรธนพนธ์ เพ็ชรกระต่าย[1] พาณินี สาสนันท์[2] ธนากร จันทร์นาม[3] และสมภพ ฤกษ์ดี[4]
Thanaphon Phetkrayai, Phaninee Sasanan, Thanakorn Jannam and Somphop Roekd

Received: September 03, 2025
Revised: October 12, 2025
Accepted: November 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) จัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ และ 2) ประเมินผลการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ เป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษาวัดโพธาราม จำนวน 12 รูป โดยเครื่องมือใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบประเมินจิตสาธารณะ 2) โปรแกรม

[1-4] นักวิชาการอิสระ; Independent Scholar
Corresponding author, e-mail: k.pm2a57210566@gmail.com

พัฒนาจิตสาธารณะทั้งหมด 12 กิจกรรม โดยแต่ละกิจกรรมนั้นมีการตอบคำถาม ใบงานเพื่อวัดประเมินความรู้ ผลการวิจัย พบว่า 1) การบูรณาการเข้าร่วมกันเป็นการนำจิตสาธารณะเข้ามาเพื่อให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 นั้นได้รับรู้ รับทราบในหลักหรือแนวคิดจิตสาธารณะเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการสังเกตใช้วิดีโอในการบรรยายเนื้อหาในเรื่องจิตสาธารณะโดยโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ มีทั้งหมด 12 กิจกรรม มีดังนี้คือ (1) เรื่อง รอบ ๆ ตัวฉัน (2) เรื่อง ปัญหานี้แหละ ใช่เลย (3) ช่วยกันดูแล (4) ยึดมั่นในหน้าที่ (5) สิทธิของฉันและเธอ (6) หัวใจอาสา (7) สิ่งที่ได้เรียนรู้ (8) คุณค่าที่สอดคล้อง (9) สัญญาใจ (10) ส่งต่อความรัก (11) ภารกิจแห่งรักและรับใช้ และ (12) สานต่อความดี และ 2) หลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในจิตสาธารณะมากขึ้นและสามารถนำหลักจิตสาธารณะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

คำสำคัญ: วิชาสังคมศึกษา, จิตสาธารณะ, โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษาวัดโพธาราม

Abstract

This research aimed to: (1) implement social studies learning to develop public-mindedness among Grade 7 students at Pali Triam Udom Suksa School, Wat Photharam, Nakhon Sawan Province, and (2) evaluate the effectiveness of this learning in fostering public-mindedness. The study was conducted using an action research approach. The population consisted of 12 Grade 7 students during the first semester of the 2024 academic year. The research instruments included: (1) a public-mindedness assessment form, and (2) a public-mindedness development program comprising 12 activities. Each activity included questions and worksheets to assess students' knowledge and understanding. The findings revealed that: (1) integrating public-mindedness into social studies learning enabled students to become aware

of and understand its principles and concepts for practical application in daily life. Videos were used to present content through the 12-activity program, which included: (1) Around Me, (2) This Problem, Exactly!, (3) Caring Together, (4) Commitment to Duty, (5) My Rights and Yours, (6) Volunteer Spirit, (7) Lessons Learned, (8) Aligned Values, (9) Heartfelt Promise, (10) Passing on Love, (11) Mission of Love and Service, and (12) Continuing Goodness; and (2) after participating in the program, students demonstrated increased knowledge and understanding of public-mindedness and were able to apply its principles effectively in their daily lives.

Keywords: Social Studies, Public-Mindedness, Pali Triam Udom Suksa School; Wat Photharam

บทนำ

จากหลักการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2560) ได้ระบุความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ไว้ว่าเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ผู้เรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาทุกคนต้องเรียน เพราะกลุ่มสาระการเรียนรู้นี้ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้รับผิดชอบต่อสังคมของผู้เรียน จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่มุ่งพัฒนาพฤติกรรมให้ผู้เรียนตระหนักในสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีมีวินัย มีค่านิยมที่ดี มีความเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณ มีจิตสาธารณะ และทำประโยชน์ต่อส่วนรวมและในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2551 ได้กำหนดให้จิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ผู้เรียนพึงมี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) จะเห็นได้ว่าจิตสาธารณะถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งที่ประชาชนทุกคนควรมี โดยควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับประชาชนทุกวัย และทุกอาชีพ

จิตสาธารณะ ถือเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งหากประชาชนในชาติขาดจิตสาธารณะแล้ว จะส่งผลกระทบกับสังคมเป็นวงกว้าง ดังที่ กรรยา พรรณา (2559) ได้กล่าวว่า หากประชาชนขาดจิตสาธารณะจะทำให้ความสามัคคีในครอบครัวลดลง มีการเบียดเบียนองค์กรที่เราทำงานอยู่ ด้วยการแบ่งพรรคแบ่งพวกกัน นำสมบัติของส่วนรวมมาเป็นของตน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม จึงได้เครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้โดยใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ ซึ่งจะทดลองจากโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ ของมลธวัฒน์ กิจสวัสดิ์ (2561) ซึ่งการพัฒนาจิตสาธารณะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในครั้งนี้ เป็นการพัฒนาจิตสาธารณะทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านอารมณ์ ความคิดและพฤติกรรม ซึ่งเป็นการให้นักเรียนรักษาทรัพย์สมบัติของผู้อื่นสมบัติของส่วนรวมเหมือนของตนเอง รู้หน้าที่ของตน คิดเพื่อส่วนรวมและแสดงออกด้วยการรับใช้สังคม ด้วยความสามารถของตนเองอย่างเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทนโดย คิดทำให้ได้โปรแกรมที่สามารถพัฒนาได้ทั้งความคิด อารมณ์และพฤติกรรมของการมีจิตสาธารณะในวัยรุ่น ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้วัยรุ่นใช้ทักษะการคิด ในการคิดเพื่อส่วนรวมและช่วยเหลือสังคมอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมอารมณ์ร่วมของวัยรุ่น ให้วัยรุ่นมีอารมณ์ร่วมรู้สึกกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) และมีอารมณ์ที่คงทนต่อการเห็นคุณค่าของจิตสาธารณะ ด้วยโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ ที่ผู้วิจัยนำมาพัฒนาปรับใช้ให้เหมาะสมกับนักเรียน ซึ่งโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะนี้ ได้นำไปใช้กับนักเรียนโรงเรียนนักบุญเปโตร ผลการทดลองใช้โปรแกรม พบว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนจิตสาธารณะหลังการทดลองและในระยะติดตามผล สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษาวัดโพธารามได้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมจิตสาธารณะในโรงเรียนและมีการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในด้านจิตสาธารณะ 1 วันต่อสัปดาห์ เป็นการบูรณาการให้เข้ากับวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ให้นักเรียนได้เกิดจิตวิญญาณในด้านจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในจิตใจของนักเรียนและยังเป็นนโยบายของท่านผู้บริหารที่ต้องการให้นักเรียนมีจิตสาธารณะมากขึ้นคณะครูจึงได้จัดทำแบบบันทึกบำเบ็ญประโยชน์/จิตสาธารณะให้กับนักเรียนเพื่อบันทึกสิ่งที่ได้ทำมาว่ามีอะไรบ้างและเป็นการให้คะแนนในกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อการพัฒนาจิตสาธารณะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ โดยหวังว่าจะเป็นข้อมูลสารสนเทศอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และสถาบันศึกษาอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

2. เพื่อประเมินผลการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยดำเนินตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษาวัดโพธาราม จำนวน 12 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบวัดจิตสาธารณะและโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะของมลธวัฒน์ กิจสวัสดิ์ (2561) โดยมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

1. แบบวัดจิตสาธารณะ “แบบวัดฉันกับสังคม” โดยวัดตามองค์ประกอบของจิตสาธารณะทั้ง 4 ด้าน ครอบคลุมด้าน ความคิด ความรู้ สึกและพฤติกรรมของจิตสาธารณะ เป็นแบบวัดที่ผู้ วิจัยสร้างขึ้นเอง มีลักษณะเป็นแบบมาตรประมาณค่า (Rating Scale) 6 ระดับ ได้แก่ จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริงและไม่จริงเลย จำนวน 45 ข้อ นักเรียนที่ได้คะแนนจากแบบวัดมาก แสดงว่าเป็นนักเรียนที่มีจิตสาธารณะมากกว่านักเรียนที่ได้คะแนนจากแบบวัดน้อยกว่า

2. โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ ประกอบด้วย กิจกรรมทั้งสิ้น 12 กิจกรรมแต่ละกิจกรรมสร้างโดยใช้แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัย 5 ขั้นตอน และบางกิจกรรมใช้เทคนิคเพิ่มเติมได้แก่ การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning)

และการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา เหมาะกับช่วงวัยพัฒนาการของวัยรุ่นที่สามารถพัฒนาจิตสาธารณะ ได้ทั้งความคิด อารมณ์และพฤติกรรมและองค์ประกอบของจิตสาธารณะ ซึ่งกิจกรรมที่นำไปทดลองใช้ คือ กิจกรรมครั้งที่ กิจกรรมที่ 1 รอบ ๆ ตัวฉัน กิจกรรมที่ 2 ปัญหานี้แหละ ใช่เลย กิจกรรมที่ 3 ช่วยกันดูแล กิจกรรมที่ 4 ยึดมั่นในหน้าที่ กิจกรรมที่ 5 สิทธิของฉันและเธอ กิจกรรมที่ 6 หัวใจอาสากิจกรรมที่ 7 สิ่งที่ได้เรียนรู้ กิจกรรมที่ 8 คุณค่าที่สอดคล้อง กิจกรรมที่ 9 สัญญาใจ กิจกรรมที่ 10 ส่งต่อความรัก กิจกรรมที่ 11 ภารกิจแห่งรักและรับใช้ กิจกรรมที่ 12 สานต่อความดี เป็นตัวแทนของขั้นการสร้างลักษณะนิสัย โดยนำไปทดลองกับกลุ่มใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างจริงซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษาวัดโพธารามที่เรียนในภาคปีการศึกษา 2567 จำนวน 12 รูป

การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. การจัดกิจกรรมให้ความรู้เสร็จให้นักเรียนทำใบงานตามโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะที่เราตั้งไว้ กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษา เช่น กำหนดเลือกนร.ชั้น ม.1 เนื่องจากเป็นนักเรียนวัยรุ่นตอนต้นเหมาะสำหรับการปลูกฝังและสร้างจิตสำนักให้เกิดขึ้นกับนักเรียนในด้านจิตสาธารณะ

2. หลังจากได้ทำใบงานครบตามโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะแล้วให้นักเรียนทำแบบประเมินอีกครั้งเพื่อวัดว่านักเรียนมีการพัฒนาเกิดขึ้นในด้านจิตสาธารณะมากหรือน้อยเพียงใด

สรุปผลการวิจัย

1. การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า

ภาพที่ 1
เป็นการบรรยายเกี่ยวกับเนื้อหาในคาบเรียนให้นักเรียนเข้าใจความหมายและเนื้อหาต่าง ๆ ของกิจกรรมนั้น

ภาพที่ 2
ให้นักเรียนดูวิดีโอในเรื่องการพัฒนาจิตสาธารณะเพื่อเสริมความเข้าใจ

ภาพที่ 3 การวัดผลการเรียนรู้

หลังจากที่นักเรียนได้ฟังการบรรยายและดูวิดีโอไปแล้วก็เป็นการตั้งคำถามเพื่อวัดความรู้นักเรียนว่าหลังจากได้ฟัง/ดูไปแล้วมีความเข้าใจมากน้อยเพียงใด

กำหนดการสอนตามแผนการจัดกิจกรรม

วัน/เดือน/ปีที่จัดกิจกรรม	กิจกรรมที่	เรื่อง	หมายเหตุ
สัปดาห์ที่ 1			
26 สิงหาคม 2567	1	รอบ ๆ ตัวฉัน	
28 สิงหาคม 2567	2	ปัญหานี้แหละ ใช่เลย	

วัน/เดือน/ปีที่จัดกิจกรรม	กิจกรรมที่	เรื่อง	หมายเหตุ
30 สิงหาคม 2567	3	ช่วยกันดูแล	
สัปดาห์ที่ 2			
2 กันยาน 2567	4	ยึดมั่นในหน้าที่	
4 กันยายน 2567	5	สิทธิของเธอและฉัน	
6 กันยายน 2567	6	หัวใจอาสา	
สัปดาห์ที่ 3			
9 กันยายน 2567	7	สิ่งที่ได้เรียนรู้	
11 กันยายน 2567	8	คุณค่าที่สอดคล้อง	
13 กันยายน 2567	9	สัญญาใจ	
สัปดาห์ที่ 4			
16 กันยายน 2567	10	ส่งต่อความรัก	
18 กันยายน 2567	11	ภารกิจแห่งรักและรับใช้	
20 กันยายน 2567	12	สานต่อความดี	

การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาโดยใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ จำนวน 12 กิจกรรม ที่จัดขึ้นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมด้านจิตสาธารณะเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมครบทุกขั้นตอน นักเรียนสามารถอธิบายแนวคิดและหลักการของจิตสาธารณะได้อย่างถูกต้อง และที่สำคัญคือ สามารถ นำแนวคิดจิตสาธารณะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การช่วยเหลือผู้อื่น การรักษาทรัพย์สินส่วนรวม และการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน

ผลการจัดกิจกรรมยังสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Active Learning) ผ่านการบรรยาย การชมวิดีโอ การตอบคำถาม และการทำใบงาน ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น เกิดความสนุกสนานและตื่นตัวในการเรียนรู้มากขึ้น โดยเฉพาะการนำเสนองานกลุ่ม

และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้ผู้เรียนได้ฝึก ทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ การประเมินผลหลังจบกิจกรรม พบว่า นักเรียนทุกคนมีคะแนนจิตสาธารณะสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนเข้าร่วมกิจกรรม แสดงให้เห็นว่าโปรแกรมนี้มีประสิทธิภาพในการ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม โดยนักเรียนสามารถตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อีกทั้งยังเกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมที่ดีงาม

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมครั้งนี้ไม่เพียงช่วยเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจในวิชาสังคมศึกษา แต่ยังเป็น กลไกสำคัญในการสร้างจิตสาธารณะ ให้กับนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมและสถาบันการศึกษาอื่น ต่อไป

2. การประเมินผลการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า

ภาพที่ 4

ภาพที่ 5

หลังจากได้ตอบคำถามเรียบร้อยร้อยแล้วครูได้มอบหมายงานเป็นใบงานให้กับนักเรียนเพื่อวัดความเข้าใจในกิจกรรมนั้น

ภาพที่ 6

ภาพที่ 7

สุดท้ายหลังจากที่ได้ให้ใบงานไปทำแล้วก็เป็นการนำเสนองานกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

รูปภาพที่ 8

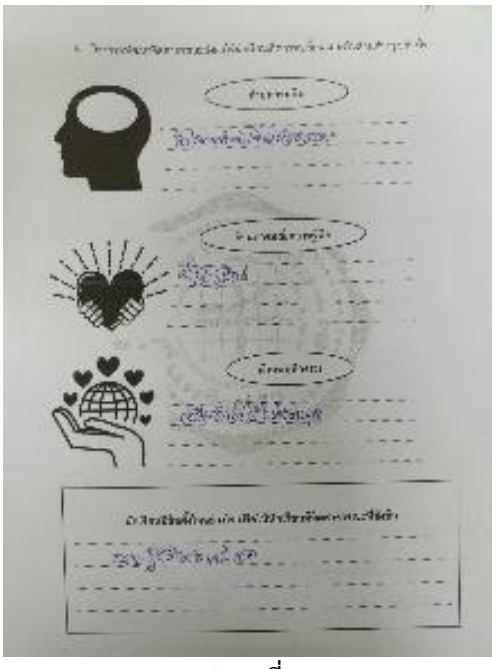

รูปภาพที่ 9

ภาพรวมกิจกรรมที่นักเรียนได้ทำขึ้นมา

จากการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะจำนวน 12 กิจกรรม พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับจิต

สาธารณะ หลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมครบทั้ง 12 กิจกรรม นักเรียนได้ทำแบบทดสอบหลังการเรียนและแบบสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียน พบว่า นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดจิตสาธารณะเพิ่มมากขึ้น สามารถอธิบายความหมาย ความสำคัญ และตัวอย่างการปฏิบัติจิตสาธารณะในชีวิตจริงได้อย่างถูกต้องและชัดเจน

ในระหว่างการเรียนการสอน นักเรียนมีความกระตือรือร้นและสนใจเข้าร่วมกิจกรรม เห็นได้จากการตอบคำถามในชั้นเรียนและการทำใบงานประกอบกิจกรรม (ภาพที่ 4 และ 5) หลังจากการเรียนรู้ ครูได้มอบหมายให้นักเรียนจัดทำใบงานเพื่อทดสอบความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน และผลการประเมินจากใบงานแสดงให้เห็นว่า นักเรียนส่วนใหญ่สามารถสรุปสาระสำคัญและเชื่อมโยงความรู้กับสถานการณ์จริงได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนสุดท้ายของกิจกรรม คือ การนำเสนองานกลุ่มและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (ภาพที่ 6 และ 7) ซึ่งเป็นเวทีให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการคิดเชิงวิเคราะห์ นักเรียนสามารถนำเสนอแนวคิดและแนวทางการพัฒนาจิตสาธารณะในมุมมองของตนเอง รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติจริง โดยภาพรวม (ภาพที่ 8 และ 9) การจัดกิจกรรมครั้งนี้ประสบความสำเร็จในระดับสูง สามารถ ปลูกฝังจิตสาธารณะให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และสามารถประยุกต์ใช้แนวคิดจิตสาธารณะในชีวิตประจำวัน เช่น การช่วยเหลือผู้อื่น การรักษาทรัพย์สินส่วนรวม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง

ผลลัพธ์ที่ได้จึงไม่เพียงสะท้อนถึงความสำเร็จของโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ แต่ยังเป็น ต้นแบบของการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่บูรณาการเนื้อหาทางวิชาการเข้ากับกิจกรรมเชิงปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ ทักษะ และคุณธรรมควบคู่กันอย่างสมดุล พร้อมที่จะเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

เสนอเป็นความเรียงและให้เชื่อมโยงกับผลการวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน

1. การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการเรียนรู้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ มีทั้งหมด 12 กิจกรรม มีดังนี้คือ 1) เรื่อง รอบ ๆ ตัวฉัน 2) เรื่องปัญหานี้แหละ ใช่เลย 3) ช่วยกันดูแล 4) ยึดมั่นในหน้าที่ 5) สิทธิของฉันและเธอ 6) หัวใจอาสา 7) สิ่งที่ได้เรียนรู้ 8) คุณค่าที่สอดคล้อง 9) สัญญาใจ 10) ส่งต่อความรัก 11) ภารกิจแห่งรักและรับใช้ 12) สานต่อความดี นักเรียนได้เรียนรู้จากกิจกรรมทั้งหมด 12 กิจกรรมนักเรียนได้ทำแบบทดสอบหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมแล้วก็พบว่านักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ในจิตสาธารณะมากขึ้นและสามารถนำหลักจิตสาธารณะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นการสังเกตภายในชั่วโมงว่านักเรียนมีความสนใจมากน้อยแบบทดสอบหลังกิจกรรมจะให้แนวคิด ความหมายของความสำคัญ ความคิด อารมณ์สอดคล้องกับงานวิจัยของโปรแกรมการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่1 โรงเรียนนักบุญเปโตร (มลธวัฒน์ กิจสวัสดิ์, 2561) เพราะเป็นการนำหลักแนวคิด ของมลธวัฒน์มาใช้เพราะมีความต้องการเหมือนกันคือเป็นการประเมินผลการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ว่าหลังจากที่ได้เรียรู้กิจกรรมทั้งหมด 12 กิจกรรมแล้วนักเรียนจะมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักจิตสาธารณะมากน้อยเพียงใด

2. การประเมินผลการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า ทั้งนี้เนื่องจกนักเรียนมีความเข้าใจเรื่องการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยได้นำโปรแกรมจิตสาธารณะ (มลธวัฒน์ กิจสวัสดิ์, 2561) โดยใช้แนวคิดการพัฒนาจิตจิตพิสัย 5 ขั้นตอนของเดวิด อาร์ คือ การรับรู้ การตอบสนอง การเห็นคุณค่า การจัดระบบ และการสร้างลักษณะนิสัยเป็นแนวคิดหลักในการนำโปรแกรมมาใช้ร่วมกับการใช้เทคนิคเพิ่มเติมในกิจกรรมบางครั้งคือ การเรียนรู้เชิงรุก การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน และการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญาของแบนดูอาศัยทฤษฎีพัฒนาการทางด้านความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของวัยรุ่นประกอบด้วย กิจกรรมทั้งสิ้น 12 ครั้งแต่ละกิจกรรมจะให้แนวคิด ความหมายของ ความสำคัญ ความคิด อารมณ์ สอดคล้องกับแนวคิดสมเด็จพระสันตะปาปาฟรังซิสตรัสว่า การหล่อหลอมอบรม ด้านศีลธรรมควรเกิดขึ้นพร้อม

กับวิธีการที่มีชีวิตชีวา (สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่ง ประเทศไทย, 2560) ที่นำเรื่องศีลธรรมมาใช้เปรียบกับหลักแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัย 5 ขั้นตอนของเดวิด อาร์และนำมาใช้ให้สอดคล้องกัน

องค์ความรู้ใหม่

จากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปพัฒนาการเรียนการสอนและปลูกฝังจิตสาธารณะให้กับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุปได้เป็น 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การบูรณาการข้ามวิชาเพื่อสร้างความเข้าใจรอบด้าน การเรียนรู้สังคมศึกษาไม่ควรจำกัดอยู่เพียงเนื้อหาของวิชานี้เท่านั้น แต่ควร เชื่อมโยงกับวิชาอื่น เช่น ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ ศิลปะ และการงานอาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหาสังคมในมิติที่หลากหลาย ทั้งด้านวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นภาพรวมของปัญหาและวางแนวทางการแก้ไขอย่างเป็นระบบ

2. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่ลงมือทำจริง การพัฒนาจิตสาธารณะจะเกิดผลสูงสุดเมื่อผู้เรียน ได้สัมผัสและปฏิบัติจริง ผ่านกิจกรรมที่มีความหมาย เช่น การจัดโครงการบริการชุมชน การเยี่ยมชมองค์กรสาธารณะ หรือการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับประเด็นสังคม การมีประสบการณ์ตรงเช่นนี้ ช่วยให้นักเรียนเกิดความตระหนักรู้และเข้าใจบทบาทของตนในฐานะพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม

3. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มพลังการเรียนรู้ การนำ สื่อดิจิทัล เช่น วิดีโอสารคดี สื่ออินโฟกราฟิก หรือแพลตฟอร์มการศึกษาออนไลน์ เข้ามาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ ทำให้ชั้นเรียนมีความน่าสนใจและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับโลกยุคดิจิทัล และสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์เพื่อขยายองค์ความรู้ของตนเอง

4. การสร้างพื้นที่อภิปรายเพื่อพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์ การส่งเสริมให้นักเรียนได้อภิปรายประเด็นทางสังคม เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน ความเหลื่อมล้ำ หรือปัญหาความขัดแย้งในสังคม ช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การฟังอย่างมีวิจารณญาณ และการสื่อสาร

อย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังปลูกฝังให้ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาทของตนในการร่วมแก้ไขปัญหาสังคมอย่างมีเหตุผลและมีจริยธรรม

5. การสร้างความร่วมมือและความผูกพันกับชุมชน การเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในห้องเรียน แต่ยังสามารถขยายไปสู่ การทำงานร่วมกับชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครอง องค์กรท้องถิ่น หรือสมาชิกในชุมชน เพื่อสร้างความรู้สึกของการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบร่วมกัน และสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่เกื้อกูลและยั่งยืน

สรุปได้ว่า องค์ความรู้ใหม่เหล่านี้เป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของสังคมยุคปัจจุบัน และสามารถสร้างผู้เรียนที่มีทั้ง ความรู้ ทักษะ และคุณธรรม พร้อมที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศและสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางให้กับสถานศึกษาอื่น ๆ ได้ โดยการนำแบบแผนกิจกรรมนี้ไปใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1ในแต่ละโรงเรียนและสามารถนำไปบูรณาการเข้ากับวิชาอื่น ๆ ได้ในการจัดกิจกรรมนั้นด้วย

2. โรงเรียนพระปริยัติธรรมควรมีศึกษาและพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียนระดับชั้นต่าง ๆ อีกทั้งมีการติดตามผลจิตสาธารณะของอย่างต่อเนื่อง เพื่อทดสอบความคงทนของโปรแกรมว่าสามารถพัฒนาจิตสาธารณะให้คงทนในระยะยาวเท่าใด

เอกสารอ้างอิง

กรรยา พรรณา. (2559). *จิตสาธารณะ สร้างได้ง่ายนิดเดียว.* สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.*

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *แนวทางการนำจุดเน้นการพัฒนาผู้เรียนสู่การปฏิบัติ.*

มลธวัฒน์ กิจสวัสดิ์. (2561). *การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนักบุญเปโตร.* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย. (2560). *ความท้าทายสำหรับบรรดาบิชอปในประเทศไทย (แปลจากการแบ่งปันของสมณทูต).* https://www.cbct.or.th/20230914/

Research Article

การรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งในภาคเหนือ

Campaigning Anti-Corruption Awareness among Students at a Buddhist University in Northern Thailand

พระภานุพงษ์ ปภสฺสโร[1] พระกฤษณะ ปภาโส[2] สามเณรอนันตชัย รับเพ็ชร[3] ฐพลภัทร ถมเพชร[4] และปัญญา บูรณะพันธ์[5]

Phraphanupong Papassaro, Phrakritsana Papaso, Sammanenanantachai Rapphet, Thaponphat Thomphet and Panya Buranaphan

Received: September 03, 2025

Revised: November 05, 2025

Accepted: November 13, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งในภาคเหนือเพื่อประเมินผลความพึงพอใจ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นิสิตสาขารัฐศาสตร์และสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1–4 ของมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่ง ในภาคเหนือ จำนวน 141 รูป/คน โดยการรณรงค์ผ่านระบบออนไลน์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) โปสเตอร์การรณรงค์ให้ความรู้ จำนวน 4 โปสเตอร์ โดยในระยะเวลา 1 เดือน จะติดโปสเตอร์การรณรงค์ 1 ครั้งต่อสัปดาห์ รวมทั้งหมด 4 สัปดาห์ 4 การรณรงค์ และ 2) แบบประเมินผลความพึงพอใจ ใช้โปรแกรม Google Forms ที่ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้นเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าร้อยละ

[1-5] นักวิชาการอิสระ; Independent Scholar

Corresponding author, e-mail: novicenick2545@gmail.com

และค่าเฉลี่ย ผลการวิจัย พบว่า นิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งในภาคเหนือ มีความพึงพอใจที่จะรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต ทั้งนี้เพราะการต่อต้านการทุจริต เป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้ตนเองและสังคมนั้นให้มีประสิทธิภาพ คุณภาพ และยังสามารถส่งต่อให้แก่คนรุ่นหลัง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย การต่อต้านการทุจริตยังมีบทบาทต่อทุกช่วงวัย โดยเฉพาะวัยเด็กวัยเรียน วัยรุ่น ที่ต้องการความรู้ความเข้าใจในเรื่องการต่อต้านการทุจริตต่าง ๆ เพราะเป็นวัยที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนหลากหลายสาขาวิชา การรณรงค์การต่อต้านทุจริตจึงเป็นสิ่งที่เข้ามาเสริมเกร็ดความรู้ในด้านความรู้ คุณธรรม และจริยธรรม ตลอดจนส่งเสริมและพัฒนาให้รู้จักการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง สามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมได้อย่างดีเยี่ยม

คำสำคัญ: การรณรงค์, การต่อต้านทุจริต, การประเมินความพึงพอใจ

Abstract

This study aimed to promote anti-corruption awareness among students at a Buddhist university in Northern Thailand and to evaluate their satisfaction with the campaign. The research was conducted using an action research approach. The population consisted of 141 undergraduate students, from first to fourth year, majoring in Political Science and Public Administration. The campaign was implemented online. Research instruments included: (1) four educational campaign posters, with one poster displayed per week over a four-week period, and (2) a satisfaction evaluation form created using Google Forms, which was used for data collection and analysis. Descriptive statistics, including percentages and means, were employed for data analysis. The research findings revealed that students at the Buddhist university expressed a high level of satisfaction with the anti-corruption awareness campaign. They recognized that anti-corruption serves as a foundation for personal and social development, enhances efficiency and quality, and can be

passed on to future generations. The students reported that the knowledge gained could be applied in their daily lives. Anti-corruption efforts were also viewed as relevant across all age groups, particularly among children, adolescents, and youth, who need to understand anti-corruption principles as part of their education. The campaign contributed to strengthening their knowledge, morality, and ethics, while fostering the development of problem-solving skills that enable them to help others and contribute positively to society.

Keywords: Campaign, Anti-Corruption, Satisfaction Evaluation

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “การรณรงค์การต่อต้านทุจริต” ทุกคนคงจะนึกถึงการทำกิจกรรมการชักชวนหรือสื่อสารอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามนโยบาย หรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การที่โครงการหรือกิจกรรมใด ๆ จะจัดเป็นงานประเภท “การรณรงค์การต่อต้านทุจริต” ได้นั้น จะต้องมีกรอบโครงสร้างของการสื่อสารที่เผยแพร่ออกไปในรูปแบบเดียวกัน (มงคลชัย สมศรี, วิเศษ เสาะพบดี, ตระกูล ชำนาญ และวิราษ ภูมาศรี, 2566) กล่าวคือ “การรณรงค์การตื่อต้านทุจริต” นั้น จะต้องมี “ชุด” ของเนื้อหา หรือข้อความในการสื่อสารออกไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่เหมือน ๆ กัน เช่น การใช้สำนวน, ข้อความ, คำขวัญ, การจัดวางภาพ, สี, ลักษณะตัวอักษร, เสียง, เพลงประกอบ หรือ เสียงประกอบ เป็นต้น นอกจากองค์ประกอบดังกล่าว การออกแบบ “สาร” จำเป็นจะต้องย้อนกลับไปตอบโจทย์ซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของ “การรณรงค์การต่อต้านทุจริต” รวมทั้งต้องสามารถสร้างการจดจำแก่กลุ่มเป้าหมายได้ว่า “การรณรงค์การต่อต้านทุจริต” นี้มีที่มาจากกลุ่มใด บริษัทใด หรือองค์กรใด และรณรงค์เพื่ออะไร

นอกจากนี้ การรณรงค์สร้างจิตสำนึกการต่อต้านการทุจริตยังมีบทบาทต่อทุกช่วงวัย โดยเฉพาะวัยเด็ก วัยเรียน วัยรุ่น ที่ต้องการความรู้ความเข้าใจในเรื่องการต่อต้านการทุจริตต่าง ๆ เพราะเป็นวัยที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนหลากหลายสาขาวิชา การรณรงค์การต่อต้านทุจริตจึงเป็นสิ่งที่

เข้ามาเสริมเกร็ดความรู้ในด้านความรู้ คุณธรรม และจริยธรรม ตลอดจนส่งเสริมและพัฒนาให้รู้จักการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง สามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมได้อย่างดีเยี่ยม การรณรงค์ถือเป็นเครื่องมือมือสำคัญในการพัฒนาคนพัฒนาประเทศไปในทางที่ดี เพราะการรณรงค์การต่อต้านการทุจิตเป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้ตนเองและสังคมนั้นมีประสิทธิภาพ คุณภาพ และยังสามารถส่งต่อให้แก่คนรุ่นหลังให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย (บวร ขมชุณศรี และยุทธนา ประณีต , 2564)

มหาลัยวิทยาลัยสงฆ์ เป็นมหาลัยที่มีบรรพชิตและคฤหัสถ์เรียนร่วมกันจำนวนมากในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในภาคเหนือ ประกอบไปด้วยผู้บริหาร คณาจารย์ นิสิต และเจ้าหน้าที่ วิสัยทัศน์ “มหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม” พันธกิจ ผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของการเป็นมหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษา พระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ การเป็นมหาวิทยาลัยกลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลัก ศาสนา โดยกระบวนการผลิตบัณฑิตจะบูรณาการร่วมกับพันธกิจด้านการวิจัยและพัฒนา ด้านการบริการวิชาการ และด้านทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพื่อผลิตบัณฑิตให้มีสติปัญญาและคุณธรรม ตามพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยสติปัญญาและคุณธรรม หมายถึง ความรอบรู้วิชาการด้านพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมตามหลักอริ 5 ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาและมีผลลัพธ์การ เรียนรู้ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา, วิจัยและพัฒนา พัฒนาระบบการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมควบคู่ไปกับกระบวนการเรียน การสอน การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ในพระไตรปิฎกโดยวิธีสหวิทยาการแล้วนำองค์ความรู้ที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาศีลธรรมและจริยธรรมของสังคม รวมทั้งพัฒนา ปัญญาและคุณธรรม การพัฒนาคุณภาพงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนาโดยความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาที่มี ชื่อเสียงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพนักวิจัย ผลงานวิจัย งานสร้างสรรค์ หรือพุทธนวัตกรรมให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพและมีความเป็นสากล และใช้กระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการผลิตบัณฑิต บริการวิชาการ และทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ให้สู่ภาคปฏิบัติได้ อย่างชัดเจน

เป็นรูปธรรม, ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม ส่งเสริมให้บุคลากรและ นิสิต มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีจิตอาสา ความเจริญงอกงาม ทางสติปัญญาและคุณธรรม การมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ พัฒนาการบริการวิชาการที่เกิดจากประสบการณ์การปฏิบัติงานของบุคลากรและนิสิตร่วมกับภาคีเครือข่ายการบริการวิชาการในระดับชาติ ภูมิภาค และนานาชาติ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และพุทธนวัตกรรมในการแก้ปัญหาและเสริมสร้างสันติสุขและความมั่นคง ของ ชุมชน วัด ท้องถิ่น และสังคม โดยใช้การปฏิบัติศาสนกิจและการบริการสังคมของนิสิต เป็นส่วนหนึ่งในการ ขับเคลื่อนการดำเนินงานตามพันธกิจ, ทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ร่วมกับภาคีเครือข่าย ชุมชน วัด ท้องถิ่น หรือเครือข่ายความร่วมมือในต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างและ พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ สืบสาน ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เอื้อต่อการศึกษาโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นกลไกเพื่อสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นไทยรวมทั้ง ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) สนามบินน้ำ, 2567) โดยการวิจัยในครั้งนี้จะมุ่งเน้นแก่นิสิตสาขารัฐศาสตร์และสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ในการรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่ง ในภาคเหนือ

ดังนั้น การรณรงค์สร้างจิตสำนึกการต่อต้านทุจริตจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะหลายคนอาจจะยังไม่ทราบในเรื่องของการต่อต้านทุจริตในมุมต่าง ๆ เกี่ยวกับข้อมูลเกร็ดความรู้จากการรณรงค์การต่อต้านการทุจริต จึงต้องมีการรณรงค์เกิดขึ้น ทำให้นิสิตภาคปกติทุกคนได้รับรู้และนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอย่างถูกต้อง โดยใช้การรณรงค์เป็นการมอบเกร็ดความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ให้ทุกคนได้เห็นและเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักการหรือข้อคิดที่มอบให้ ตลอดจนนำไปประพฤติให้เหมาะสมในสถานการณ์อันเกิดความเหมาะสมและประโยชน์สูงสุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งในภาคเหนือเพื่อประเมินผลความพึงพอใจ

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย

1. เครื่องมือวิจัย

1.1 โปสเตอร์การรณรงค์ให้ความรู้ จำนวน 4 โปสเตอร์ โดยในระยะเวลา 1 เดือน จะติดโปสเตอร์การรณรงค์ 1 ครั้งต่อสัปดาห์ รวมทั้งหมด 4 สัปดาห์ 4 การรณรงค์ ผ่านสื่อออนไลน์และสื่อประชาสัมพันธ์

1.2 แบบประเมินผลความพึงพอใจในการรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่ง ในภาคเหนือ โดยใช้ โปรแกรม Google Forms ที่ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้นเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย, วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ Google Sheet เป็นการนำข้อมูลจากโปรแกรม Google Forms มาเก็บรวบรวมใน Google Sheet, การวิเคราะห์ข้อมูล คือ วิเคราะข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรม Google Forms ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจาก แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สื่อรณรงค์แก่นิสิตนิสิตสาขารัฐศาสตร์และสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1–4 ของมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่ง ในภาคเหนือ

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นิสิตสาขารัฐศาสตร์และสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1–4 ของมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่ง ในภาคเหนือ จำนวน 141 รูป/คน

สรุปผลการวิจัย

1. กิจกรรมรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งในภาคเหนือเพื่อประเมินผลความพึงพอใจ ประกอบด้วย โปสเตอร์การรณรงค์ให้ความรู้ จำนวน 4 โปสเตอร์ โดยในระยะเวลา 1 เดือน จะติดโปสเตอร์การรณรงค์ 1 ครั้งต่อสัปดาห์ รวมทั้งหมด 4 สัปดาห์ 4 การรณรงค์ ผ่านสื่อออนไลน์ และสื่อประชาสัมพันธ์

ภาพที่ 1 โปสเตอร์การรณรงค์การต่อต้านทุจริต

ผลการดำเนินกิจกรรม พบว่า นิสิตมีความสนใจและเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะการใช้สื่อออนไลน์ซึ่งเป็นช่องทางที่สามารถกระจายข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมรณรงค์สามารถสร้างการรับรู้และปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมและจริยธรรม ให้นิสิตเกิดความตระหนักในบทบาทของตนเองในฐานะสมาชิกของมหาวิทยาลัยและสังคม โดยนิสิตไม่เพียงแต่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการต่อต้านการทุจริต แต่ยังเกิดทัศนคติที่ดี พร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการสอดส่อง ดูแล และรายงานพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

นอกจากนี้ กิจกรรมยังมีผลเชิงบวกในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านสังคม นิสิตมีความรู้และทักษะในการสื่อสารเกี่ยวกับการต่อต้านการทุจริต สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ต่อและเป็นตัวอย่างที่ดีในสังคม

2) ด้านการบริหารจัดการ การรณรงค์สร้างความร่วมมือระหว่างนิสิต อาจารย์ และบุคลากรในมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดบรรยากาศการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาทุจริต

3) ด้านบุคลากร นิสิตและบุคลากรตระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมมากขึ้น ส่งผลให้สังคมในมหาวิทยาลัยมีความเข้มแข็งและน่าอยู่ยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปว่า กิจกรรมรณรงค์ครั้งนี้ประสบความสำเร็จทั้งในด้านการสร้างการรับรู้ การสร้างจิตสำนึก และการสร้างความร่วมมือของนิสิต โดยสามารถนำไปต่อยอดเป็นแนวทางสำหรับการวางนโยบายหรือจัดโครงการในอนาคต เพื่อสร้างมหาวิทยาลัยที่โปร่งใสและเป็นแบบอย่างของสังคมที่ปราศจากการทุจริต

2. การประเมินผลความพึงพอใจรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งในภาคเหนือ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นสาขารัฐศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 70.7%

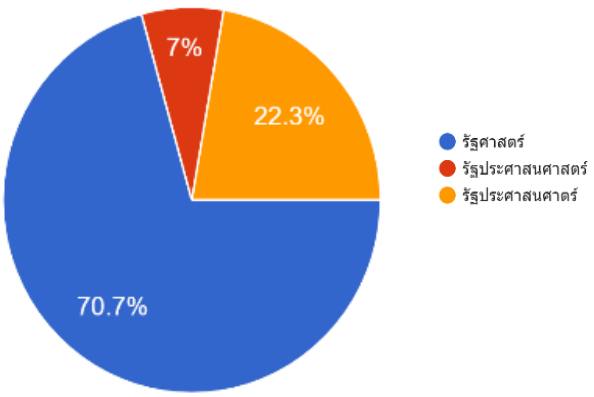

ภาพที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ความพึงพอใจการรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งในภาคเหนือ พบว่า โดยภาพรวมของนิสิตมีความพึงพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 34.7%

ตารางที่ 1 ความพึงพอใจการรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งในภาคเหนือ

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ความพึงพอใจ
1	ท่านพึงพอใจกับการรณรงค์สร้างจิตอาสาต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาลัยสงฆ์	37.6%
2	ท่านพึงพอใจกับการสื่อสารการรณรงค์สร้างจิตอาสาต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่ง	30.6%

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ความพึงพอใจ
3	ท่านพึงพอใจกับการเข้าถึงการรณรงค์สร้างจิตอาสาต่อต้านการทุจริตของนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่ง	29.9%
4	ท่านพึงพอใจกับ 5 หลักสำคัญหยุดการทุจริต	31.2%
5	ท่านพึงพอใจกับการไม่ทนต่อการทุจริตที่มีในมหาลัย	41.4%
6	ท่านพึงพอใจกับการมีจิตสำนึกที่ถูกต้องในมหาลัย	35.7%
7	ท่านพึงพอใจกับการเคารพกฎของมหาลัย	36.3%
8	ท่านพึงพอใจกับสถานที่จัดการรณรงค์สร้างจิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	35.7%
9	ท่านพึงพอใจในกับการจัดสรรเวลาในการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	28%
10	ท่านพึงพอใจกับการสนับสนุนด้านจิตสำนึกในการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	37.6%
11	ท่านพึงพอใจกับการให้บริการข้อมูลและคำแนะนำเกี่ยวกับการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	40.1%
12	ท่านพึงพอใจกับปริมาณเนื้อหาที่ใช้ในการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	33.1%
13	ท่านพึงพอใจกับความเหมาะสมของเนื้อหาการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	36.9%
14	ท่านพึงพอใจกับความชัดเจนในการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	31.8%
15	ท่านพึงพอใจกับผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ท่านได้รับจากการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	28%
16	ท่านพึงพอใจในการปลูกฝังเยาวชนให้ความสำคัญกับการทุจริต ส่งเสริมค่านิยมต่อต้านทุจริต	31.2%
17	ท่านพึงพอใจกับการป้องกันและวิธีแก้ไขในการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	31.8%
18	ท่านพึงพอใจกับการให้บริการด้านทรัพยากรการเรียนรู้เพิ่มเติม (เช่น โปสเตอร์รณรงค์)	37.6%

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ความพึงพอใจ
19	ท่านพึงพอใจกับความสะดวกสบายในการจัดอบรมการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิตแบบออนไลน์	31.8%
20	ท่านพึงพอใจกับการใช้โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ในการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิต	33.1%
21	ท่านพึงพอใจในเครื่องมือในการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตของนิสิตที่เหมาะสม	32.5%
22	ท่านพึงพอใจในเครื่องมือในการรณรงค์จิตอาสาการต่อต้านการทุจริตว่ามีประโยชน์	35%
23	ท่านพึงพอใจกับการเฝ้าระวังการทุจริตในมหาลัย	29.3%
24	การยึดมั่นในคุณธรรมมีความสำคัญต่อนิสิต	29.3%
25	การยึดมั่นในจริยธรรมมีความสำคัญต่อนิสิต	29.9%
26	การเตือนเพื่อนรอบข้างเกี่ยวกับการทุจริตมีผลดีต่อนิสิต	33.8%
27	การได้อ่านการรณรงค์และบอกต่อเป็นประโยชน์ต่อนิสิต	37.6%
28	ทุกคนในมหาลัยต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการทุจริต	33.1%
29	การที่นิสิตช่วยกันสอดส่องดูแลการกระทำที่ไม่เหมาะสมในมหาลัยมีผลดี	39.5%
30	การที่นิสิตช่วยกันส่งข่าวหากพบการกระทำที่ไม่เหมาะสมในมหาลัยมีผลดี	31.8%
31	ท่านพึงพอใจต่อการแก้ไขปัญหาการทุจริตในมหาลัย	35%
32	ท่านพึงพอใจต่อรูปแบบการรณรงค์การต่อต้านการทุจริต	36.9%
33	ท่านพึงพอใจกับป้ายการรณรงค์ว่าเข้าใจง่าย	32.5%
34	ท่านพึงพอใจในเนื้อหาของป้ายรณรงค์	35.7%
35	ท่านพึงพอใจกับการเฝ้าระวังความเสี่ยงต่อการทุจริต	37.6%
ภาพรวม		

อภิปรายผลการวิจัย

นิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งในภาคเหนือ มีความพึงพอใจที่จะรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต ทั้งนี้เพราะการต่อต้านการทุจริต เป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้ตนเองและ

สังคมนั้นให้มีประสิทธิภาพ คุณภาพ และยังสามารถส่งต่อให้แก่คนรุ่นหลัง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย การต่อต้านการทุจริตยังมีบทบาทต่อทุกช่วงวัย โดยเฉพาะวัยเด็ก วัยเรียน วัยรุ่น ที่ต้องการความรู้ความเข้าใจในเรื่องการต่อต้านการทุจริตต่าง ๆ เพราะเป็นวัยที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนหลากหลายสาขาวิชา การรณรงค์การต่อต้านทุจริตจึงเป็นสิ่งที่เข้ามาเสริมเกร็ดความรู้ในด้านความรู้ คุณธรรม และจริยธรรม ตลอดจนส่งเสริมและพัฒนาให้รู้จักการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง สามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมได้อย่างดีเยี่ยม เนื่องจากปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นเป็นปัญหาที่ฝังรากลึกมาช้านาน การที่จะเปลี่ยนแปลงให้ปลอดคอรัปชั่น จึงจำเป็นต้องอาศัยความจริงจัง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนหมู่มากเพื่อปรับเปลี่ยนความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับการรณรงค์การทุจริตคอรัปชั่น (อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2563) จากการที่ทีมวิจัยได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยใน โครงการระยะที่ 1 เรื่อง แนวทางการพัฒนาระบบและกลไกเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมที่ปลอดคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจแก่คนหมู่มาก

องค์ความรู้ใหม่

จากการดำเนินกิจกรรมรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริต ได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ สามารถแบ่งออกเป็น 3 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านสังคม กิจกรรมรณรงค์ทำให้นิสิตมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการต่อต้านการทุจริตมากยิ่งขึ้น นิสิตสามารถแยกแยะพฤติกรรมที่สุจริตและไม่สุจริตได้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งสามารถหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่สุ่มเสี่ยงต่อการทุจริต อีกทั้งยังมีบทบาทเป็น “หูเป็นตา” ให้แก่สังคม โดยช่วยกันสอดส่อง ดูแล และรายงานพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในชุมชนมหาวิทยาลัย นำไปสู่การสร้าง วัฒนธรรมแห่งความซื่อสัตย์สุจริต และความรับผิดชอบร่วมกัน

2. มิติด้านการบริหารจัดการ ผลการรณรงค์สะท้อนให้เห็นถึงการสร้าง พลังความร่วมมือ (Collective Action) ระหว่างนิสิต อาจารย์ และบุคลากรในมหาวิทยาลัย กิจกรรมดังกล่าวทำให้นิสิตเกิดความพึงพอใจและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมอย่างเต็มใจในการแก้ไขปัญหาการทุจริต ส่งผลให้เกิดการพัฒนา กลไกการมีส่วนร่วม ที่เข้มแข็งมากขึ้น เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างระบบ

การบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และนำไปสู่การพัฒนาสังคมมหาวิทยาลัยให้น่าอยู่และน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

3. มิติด้านบุคลากรและการพัฒนาคน การรณรงค์ไม่เพียงสร้างความตระหนักรู้ให้แก่นิสิตเท่านั้น แต่ยังสร้างแรงบันดาลใจให้ทุกคนในมหาวิทยาลัยเห็นความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม ส่งเสริมให้บุคลากรและนิสิตยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ก่อให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง และเป็นแบบอย่างให้แก่สังคมภายนอก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสังคมที่โปร่งใสและยั่งยืนในระยะยาว

สรุปได้ว่า องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยครั้งนี้ ชี้ให้เห็นถึงพลังของการรณรงค์ที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร นำไปสู่การพัฒนาสังคมให้มีความโปร่งใสและมีคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. มหาวิทยาลัยสงฆ์ ควรมีนโยบายการรณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่องให้กับนิสิต เพื่อที่จะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมได้อย่างดี

2. ผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ต้องส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้ในพระไตรปิฎกโดย วิธีสหวิทยาการแล้วนำองค์ความรู้ที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาศีลธรรมและจริยธรรมของสังคม รวมทั้งพัฒนา ปัญญาและคุณธรรม เพื่อสร้างจิกสำนึกที่ควรมีให้กับนิสิต

เอกสารอ้างอิง

บวร ขมชุณศรี และยุทธนา ประณีต. (2564). การส่งเสริมการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบและการตัดสินใจทางการเมืองตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 5*(1), 315-628.

มงคลชัย สมศรี, วิเศษ เสาะพบดี, ตระกูล ชำนาญ และวิราษ ภูมาศรี. (2566). *รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งในการต่อต้านทุจริต โดยใช้กิจกรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงใหม่.* (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) สนามบินน้ำ. (2567). *แนวทางการมีส่วนร่วมในการต่อต้านการทุจริตกับความเชื่อมั่นการลงทุนในประเทศไทย.* https://shorturl.asia/NXOm5

อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ. (2563). *โครงการวิจัยกระบวนการติดตั้งระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบางบัว เขตบางเขน และชุมชนหลังแฟลตร่วมพัฒนา เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร.* (รายงานการวิจัย). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

Research Article

ปัญหาและแนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร

Problems and Guidelines for Budget Administration Based on Good Governance Principles in Educational Institutions under the Secondary Educational Service Area Office, Kamphaeng Phet

วิภาณี เทียมจันทร์[1] ทัศนะ ศรีปัตตา[2] และสำราญ มีแจ้ง[3]

Wipanee Tiamjan, Tussana Sripatta and Samran Meejang

Received: October 10, 2025

Revised: November 03, 2025

Accepted: November 08, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร และ 2) ศึกษาแนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชรโดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและกูเกิ้ล ฟอร์ม จากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหารจำนวน 32 คน หัวหน้างานงบประมาณจำนวน 32 คน และครูที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านการเงินจำนวน 32 คน รวมทั้งสิ้น 96 คน โดยได้มาจากการเลือกแบบเจาะจงและแบบ

[1-3] มหาวิทยาลัยนเรศวร; Naresuan University

Corresponding author, e-mail: wipaneet67@nu.ac.th, Tel. 08 8226 1332

สัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา จำนวน 3 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) ปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการบริหารการเงิน รองลงมา คือ ด้านการจัดสรรงบประมาณ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการบริหารการบัญชี และ 2) แนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร มี 6 ด้าน คือ ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ ด้านการจัดสรรงบประมาณ ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ด้านการบริหารการเงิน และด้านการบริหารการบัญชี

คำสำคัญ: การบริหารงานงบประมาณ, การบริหารสถานศึกษา, หลักธรรมาภิบาล

Abstract

This research article aimed to: (1) examine the problems related to budget administration based on good governance principles in educational institutions under the Secondary Educational Service Area Office, Kamphaeng Phet; and (2) investigate the guidelines for budget administration in accordance with good governance principles in these educational institutions. The instruments used for data collection were questionnaires concerning problems in budget administration based on good governance principles in educational institutions under the Secondary Educational Service Area Office, Kamphaeng Phet. Data were collected in person and through Google Forms from a sample group consisting of 32 administrators, 32 budget officers, and 32 teachers responsible for financial tasks, totaling 96 participants. The sample was obtained through purposive sampling. In addition, semi-structured interviews

were conducted with three experts in educational budget administration. The research findings revealed that: (1) the overall level of problems in budget administration based on good governance principles in educational institutions under the Secondary Educational Service Area Office, Kamphaeng Phet, was at a moderate level. Considering each dimension, the highest mean score was found in financial administration, followed by budget allocation, while the lowest mean score was observed in accounting administration; and (2) the guidelines for budget administration based on good governance principles in these educational institutions comprised six dimensions: budget preparation and proposal, budget allocation, monitoring, evaluation, and reporting of financial utilization and operational performance, resource mobilization and educational investment, financial administration, and accounting administration.

Keywords: Budget Administration, Educational Administration, Good Governance Principles

บทนำ

การปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยมุ่งเน้นการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และความสุข โดยการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายจำเป็นต้องอาศัยการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ซึ่งบัญญัติไว้ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มาตรา 35 กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีฐานะเป็นนิติบุคคล ส่งผลให้ภารกิจ อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของโรงเรียนปรับเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ ขณะเดียวกัน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และงานทั่วไป ไปยัง

คณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนสถานศึกษาโดยตรง (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2553) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเผชิญกับความท้าทายในการเลือกใช้รูปแบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

นอกจากนี้ ขอบข่ายภาระงานในการบริหารสถานศึกษายังถูกกำหนดไว้ในกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑและวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา (2550) ให้กระจายอำนาจด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ไปยังสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านงบประมาณ ซึ่งถูกกำหนดขอบข่ายงานที่สำคัญเกี่ยวกับการเงิน บัญชี และพัสดุ จำนวน 22 งาน โดยสถานศึกษาส่วนใหญ่จะเรียกกลุ่มงานนี้ว่า “การบริหารงานงบประมาณ” ในสถานศึกษาเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องดำเนินการอย่างมีระบบและโปร่งใส เนื่องจากงบประมาณเป็นเครื่องมือหลักที่สะท้อนถึงนโยบาย วัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินงานของหน่วยงาน หากการจัดสรรงบประมาณมีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จะช่วยให้สถานศึกษาสามารถดำเนินงานได้อย่างราบรื่นและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต (แสงเทียน จิตรโชต, 2560) ขณะเดียวกัน หลักธรรมาภิบาลถือเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ใช้เป็นมาตรฐานในการจัดการภาครัฐและสถานศึกษา โดยเน้นความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ และความคุ้มค่า เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับการบริหารการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) การผนวกหลักธรรมาภิบาลเข้ากับการบริหารงบประมาณจึงเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับในเชิงวิชาการและการปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการบริหารงบประมาณของสถานศึกษายังเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ งานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาหลายแห่งยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการเงิน บัญชี และพัสดุโดยตรง ส่งผลให้การดำเนินงานขาดความเป็นระบบและไม่สามารถตรวจสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ธัญญาลักษณ์ สิงห์แก้ว, 2559) นอกจากนี้ ยังมีรายงานว่าการบริหารงานการเงินและบัญชีในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 ยังคงมีปัญหาในระดับปานกลาง โดยเฉพาะการจัดทำหลักฐานการเงินและบัญชีที่ไม่เพียงพอต่อการตรวจสอบ (กรรณิการ์ พลมาก, 2559) สถานการณ์เหล่านี้สะท้อนให้

เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการศึกษาปัญหาและหาแนวทางพัฒนาการบริหารงบประมาณที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลในบริบทของสถานศึกษา

จากปัญหาและบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญในการศึกษาปัญหาและแนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร เนื่องจากการบริหารงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใสเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษา การศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะนำไปสู่การพัฒนากลไกการจัดการงบประมาณที่ตอบสนองต่อความต้องการของสถานศึกษาและสังคมได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยยกระดับมาตรฐานการบริหารสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามหลักธรรมาภิบาล อันจะนำมาซึ่งคุณค่าและประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืนในระดับพื้นที่และระดับชาติ (สุวภัทร ใสวรรณ์, 2555)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร

2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 57 คน หัวหน้างานงบประมาณ จำนวน 32 คน และครูที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านการเงิน จำนวน 32 คน รวมทั้งสิ้น 121 คน ในปีการศึกษา 2564 ณ วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2564

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารจำนวน 32 คน หัวหน้างานงบประมาณจำนวน 32 คน และครูที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านการเงินจำนวน 32 คน รวมทั้งสิ้น 96 คน โดยได้มาจากการเลือกแบบ

เจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้เป็นผู้ที่มีบทบาทและเกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และตอนที่ 2 เป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ครอบคลุม 6 ด้าน รวมทั้งสิ้น 35 ข้อ ได้แก่ ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ 5 ข้อ ด้านการจัดสรรงบประมาณ 6 ข้อ ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผล 6 ข้อ ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา 6 ข้อ ด้านการบริหารการเงิน 7 ข้อ และด้านการบริหารการบัญชี 5 ข้อ โดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) พบว่ามีค่าระหว่าง 0.67–1.00 หลังจากนั้นได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับครูในสถานศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มีค่าเท่ากับ 0.97 โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและ Google Form โดยได้รับแบบสอบถามคืนครบ 96 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100.00 การวิเคราะห์ข้อมูลลงในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) พร้อมแปลความหมายตามเกณฑ์ของบุญชม ศรีสะอาด (2554) คือ ค่าเฉลี่ย 4.51–5.00 หมายถึงมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.51–4.50 หมายถึงมาก ค่าเฉลี่ย 2.51–3.50 หมายถึงปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.51–2.50 หมายถึง น้อย และค่าเฉลี่ย 1.00–1.50 หมายถึงน้อยที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาแนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา จำนวน 3 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกที่ชัดเจน กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ตรงด้านการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง

(Semi-structured Interview) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์ และตอนที่ 2 เกี่ยวกับประเด็นแนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล โดยครอบคลุม 6 ด้าน คือ การจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการใช้งบประมาณ การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน และการบริหารการบัญชี รวมทั้งสิ้น 6 ข้อ การสร้างเครื่องมืออาศัยผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 ซึ่งได้คัดเลือกปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละด้านมาเป็นประเด็นหลักสำหรับการสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการสัมภาษณ์แล้วนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบและวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยได้พิจารณาประเด็นสำคัญที่ปรากฏจากคำให้สัมภาษณ์ นำมาจัดหมวดหมู่และสังเคราะห์เป็นแนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล

สรุปผลการวิจัย

1. ปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการบริหารการเงิน รองลงมา คือ ด้านการจัดสรรงบประมาณ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการบริหารการบัญชี

2. ผลการศึกษาแนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร มีแนวทางในการพัฒนาดังนี้

2.1 ด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ พบว่า ผู้บริหารควรจัดอบรม ให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและข้อมูลที่สำคัญในการจัดทำกลยุทธ์และแผนพัฒนาการศึกษา ให้แก่บุคลากรในสถานศึกษา มีการแต่งตั้งหัวหน้าระดับชั้น หัวหน้ากลุ่มสาระ เป็นผู้นำในการนำบุคลากรในโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำกลยุทธ์และแผนพัฒนาการศึกษาซึ่งสอดคล้องกับหลักความมีส่วนร่วม

2.2 ด้านการจัดสรรงบประมาณ พบว่า ผู้บริหารควรมีการนิเทศ กำกับ ติดตามของผู้ดำเนินงาน ให้มีการวิเคราะห์และตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้องของข้อมูลการจัดสรรงบประมาณที่สถานศึกษาได้รับ สถานศึกษาทำการแบ่งงบประมาณที่ได้รับจัดสรรอย่างชัดเจน โดยจัดลำดับความสำคัญของโครงการ กิจกรรมที่ดำเนินการ และจัดทำประมาณการ โดยยึดราคากลางของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งสอดคล้องกับหลักความโปร่งใส

2.3 ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน พบว่า ผู้บริหารควรเชิญคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโรงเรียน มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนและร่วมตรวจสอบความโปร่งใสของโครงการนั้น ๆ ให้มีการรายงานการใช้งบประมาณประจำปีของสถานศึกษาตามรายละเอียดของโครงการต่าง ๆ ของสถานศึกษาต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีการประเมินปีละ 2 ครั้งซึ่งสอดคล้องกับหลักความโปร่งใส

2.4 ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา พบว่า ผู้บริหารควรมีการแต่งตั้งตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อทำการตรวจสอบความคุ้มค่า ตรวจสอบโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยวางเป้าหมาย และวางแผนระบบการใช้งบประมาณโดยยึดหลักความคุมค่า ความประหยัด ความจำเป็น และจะต้องมีการออกระเบียบการใช้งบประมาณให้ชัดเจน

2.5 ด้านการบริหารการเงิน พบว่า ผู้บริหารควรควบคุม กำกับ ติดตาม การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของสถานศึกษาให้ปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกำหนด มีการตรวจสอบหลักฐาน เอกสาร จากหัวหน้าฝ่ายงานงบประมาณ หรือหัวหน้างานการเงิน รวมทั้งมีผู้ตรวจสอบจากภายนอก เช่น สำนักงานตรวจสอบภายใน จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามาช่วยตรวจสอบ ซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติธรรม และเจ้าหน้าที่การเงินควรผ่านการอบรมเกี่ยวกับการจัดทำหลักฐานเอกสาร เพื่อให้มีความรู้ในการจัดทำหลักฐานเอกสารให้เป็นไปตามขั้นตอน ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกำหนด

2.6 ด้านการบริหารการบัญชี พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ได้รับมอบหมายควรมีการควบคุม ดูแล ตรวจสอบการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ การ

บันทึกบัญชีต่าง ๆ ให้ครบถ้วน เป็นปัจจุบัน และคัดเลือกคนให้เหมาะสมกับงาน โดยเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ ยึดหลักความรับผิดชอบ ทำงานไม่ล่าช้าและมีความตรงไปตรงมา

อภิปรายผลการวิจัย

1. ปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เพราะแม้ว่าผู้บริหาร หัวหน้างานงบประมาณ และครูผู้ปฏิบัติงานด้านการเงินจะได้นำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานงบประมาณบ้าง แต่ยังไม่ได้นำมาปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบ จึงส่งผลให้การดำเนินงานยังไม่บรรลุเป้าหมายสูงสุดตามที่คาดหวังไว้ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานของกรรณิการ์ พลลาภ (2559) ที่ศึกษาปัญหาการบริหารงานการเงินและบัญชีของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ตลอดจนสอดคล้องกับงานวิจัยของอาซียะห์ วานิ (2556) ที่ศึกษาปัญหาการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 3 และงานของสุวภัทร ใสวรรณ์ (2556) ที่ศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานการเงินและงบประมาณของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 39 ซึ่งต่างก็พบว่าภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของไอพี หะยสาแม็ง (2552) ที่ศึกษาปัญหาการบริหารงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส และพบว่าภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าแม้สถานศึกษาจะตระหนักถึงการนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านบุคลากร ความรู้ และระบบติดตามประเมินผลที่ทำให้ไม่สามารถบรรลุผลได้เต็มที่ ทั้งนี้ แม้ว่างานวิจัยที่นำมาอ้างอิงสนับสนุนข้างต้นบางส่วนอาจถูกเผยแพร่มาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่ถือว่ามีความสำคัญในการยืนยันว่าปัญหาการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาเป็นปัญหาเรื้อรังเชิงโครงสร้าง ที่ยังคงปรากฏมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งข้อค้นพบในปัจจุบันที่ยังคงอยู่ในระดับปานกลางนั้น ตอกย้ำถึงความท้าทายในการผลักดันหลักการกำกับดูแลที่ดีให้เป็นวัฒนธรรมปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบ ในสถานศึกษา โดยเฉพาะประเด็นด้านความโปร่งใส (Transparency) และความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้

(Accountability) อันเป็นหัวใจสำคัญของธรรมาภิบาล ซึ่งยังต้องการการแทรกแซงเชิงนโยบายและการพัฒนาระบบการติดตามประเมินผลที่เข้มข้นและต่อเนื่องในยุคปัจจุบัน

2. แนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร มีความชัดเจนใน 6 ด้าน ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารจัดการด้านงบประมาณจำเป็นต้องอาศัยทั้งกระบวนการทางวิชาการ การมีส่วนร่วมของบุคลากร และการควบคุมตรวจสอบอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่มุ่งเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความคุ้มค่า การมีส่วนร่วม และหลักนิติธรรม ประการแรก ในด้านการจัดทำและเสนอของบประมาณ ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความสำคัญกับการจัดอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจแก่บุคลากร รวมทั้งการสร้างกลไกให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำกลยุทธ์และแผนพัฒนาการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมที่ระบุว่าประชาชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรได้รับโอกาสในการแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในประเด็นสำคัญ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของพิศชกัณญา กุลวงษ์ (2561) ที่ชี้ว่า การอบรมและการสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจเรื่องการจัดทำและของบประมาณ เป็นกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารงบประมาณในสถานศึกษา

ประการต่อมา ในด้านการจัดสรรงบประมาณ ผลการสัมภาษณ์สะท้อนว่าผู้บริหารควรมีการนิเทศ กำกับ และติดตามอย่างใกล้ชิด โดยยึดหลักการจัดลำดับความสำคัญของโครงการและกิจกรรม ตลอดจนการยึดราคาอ้างอิงกลางของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งแสดงถึงการยึดหลักความโปร่งใส ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของชุติมา พวงทอง (2563) ที่เสนอว่าผู้บริหารควรกำหนดสัดส่วนการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการของแต่ละหน่วยงานอย่างเป็นธรรมและตรวจสอบได้ นอกจากนี้ ด้านการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน มีข้อเสนอให้สถานศึกษาดึงคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทั้งการตรวจสอบ การติดตาม และการรายงานผลประจำปี ซึ่งสะท้อนการยึดหลักความโปร่งใส และการเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับชุติมา พวงทอง (2563) ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการประชุมร่วมระหว่างผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อร่วมกันพิจารณาการใช้งบประมาณและติดตามโครงการอย่าง

ต่อเนื่อง สำหรับด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา พบว่าผู้บริหารควรกำหนดระบบตรวจสอบและวางแผนการใช้งบประมาณโดยยึดหลักความคุ้มค่า ความจำเป็น และความประหยัด สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลด้านความคุ้มค่า ผลนี้สนับสนุนงานของชุติมา พวงทอง (2563) ที่พบว่า ผู้รับผิดชอบโครงการควรคำนึงถึงการเบิกจ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่าในเชิงการลงทุนทางการศึกษา ในด้านการบริหารการเงิน ผลวิจัยชี้ว่าผู้บริหารควรควบคุม กำกับ ติดตามการปฏิบัติงานด้านการเงินของเจ้าหน้าที่อย่างเคร่งครัด มีการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานโดยหัวหน้างานงบประมาณหรือหัวหน้างานการเงิน ตลอดจนให้มีผู้ตรวจสอบจากภายนอกเข้ามามีบทบาท ซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติธรรมที่ให้ยึดการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบ ไม่ใช่ตามดุลพินิจส่วนบุคคล สอดคล้องกับงานของสุวรรณทนา มณีเชษฐา (2554); พิศชกัณญา กุลวงษ์ (2561) ที่ยืนยันความจำเป็นในการนิเทศ ติดตาม และจัดอบรมเพื่อเพิ่มความรู้แก่เจ้าหน้าที่การเงิน สุดท้าย ในด้านการบริหารการบัญชี มีข้อเสนอให้ผู้บริหารและผู้ได้รับมอบหมายควรควบคุม ดูแล และตรวจสอบการปฏิบัติงานบัญชีอย่างรอบคอบ โดยมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความถนัดของบุคลากร และคัดเลือกผู้ที่มีความซื่อสัตย์และตระหนักในความรับผิดชอบเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ สอดคล้องกับหลักความรับผิดชอบที่เน้นความตระหนักในหน้าที่และการทำงานด้วยความซื่อสัตย์ตรงไปตรงมา ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของแสงเทียน จิตรโชติ (2560) ที่เสนอว่าการบริหารงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องเลือกบุคลากรที่เหมาะสมกับงานและมีความสมัครใจเพื่อสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาปัญหาและแนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การบริหารงานงบประมาณโดยภาพรวมยังอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนให้เห็นว่าสถานศึกษายังไม่สามารถนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ได้อย่างเต็มรูปแบบ แม้จะมีการนำมาใช้ในบางมิติ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านบุคลากร ความรู้ความเข้าใจ และกระบวนการตรวจสอบติดตามที่ไม่ต่อเนื่อง ส่งผลให้การดำเนินงานไม่บรรลุเป้าหมายสูงสุดที่คาดหวังไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน

พบว่า การบริหารการเงินมีผลการดำเนินงานสูงที่สุด เนื่องจากมีกฎ ระเบียบ และขั้นตอนการปฏิบัติที่ชัดเจน ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับหลักนิติธรรม ในขณะที่การบริหารการบัญชีมีผลการดำเนินงานต่ำที่สุด เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดรอบคอบสูงและต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้านอย่างมาก จึงยังเป็นจุดอ่อนที่ต้องได้รับการพัฒนา จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แนวทางการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลที่ชัดเจนใน 6 ด้าน ได้แก่ การจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบติดตามและรายงานผล การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน และการบริหารการบัญชี แนวทางเหล่านี้ต่างเน้นหลักการสำคัญของธรรมาภิบาล เช่น ความโปร่งใส ความมีส่วนร่วม ความคุ้มค่า ความรับผิดชอบ และการยึดหลักนิติธรรม ซึ่งหากสถานศึกษานำไปปรับใช้ย่อมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการบริหารจัดการงบประมาณได้อย่างยั่งยืน โดยสรุปผลสัมฤทธิ์ของการวิจัยชี้ให้เห็นทั้ง “จุดแข็ง” และ “จุดอ่อน” ของการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา พร้อมทั้งเสนอแนวทางการพัฒนาเชิงรูปธรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบาย การพัฒนาบุคลากร และการปรับปรุงระบบการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาในอนาคต เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและตอบสนองต่อหลักธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการ ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาอย่างจริงจัง โดยกำหนดเป็นแนวปฏิบัติที่ชัดเจนและสามารถตรวจสอบได้

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร ควรกำหนดนโยบายในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานงบประมาณ การเงิน และการบัญชี ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

3. สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน ควรประสานความร่วมมือกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในการกำหนดนโยบายตรวจสอบและติดตามการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความคุ้มค่าในการใช้จ่ายงบประมาณ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารสถานศึกษา สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนและปรับปรุงการบริหารงานงบประมาณของโรงเรียน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของครู บุคลากร และคณะกรรมการสถานศึกษา

2. ครูและบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านการเงินและการบัญชี สามารถใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องครบถ้วน และตรวจสอบได้

3. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการพัฒนานโยบายและแนวทางสนับสนุนด้านงบประมาณแก่สถานศึกษาในเขตพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑและวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550. (2550, 16 พฤษภาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 124 ตอนที่ 24. หน้า 29-36.

กรรณิการ์ พลลาภ. (2559). *ปัญหาการบริหารงานการเงินและบัญชีของโรงเรียนตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานการเงิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 5*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

ชุติมา พวงทอง. (2563). แนวทางการบริหารงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

ธัญญาลักษณ์ สิงห์แก้ว. (2559). *การบริหารงบประมาณของสถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานเขตลาดพร้าวกรุงเทพมหานคร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *หลักการวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). สุวิริยาสาส์น.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2553). *การบริหารงานวิชาการ*. ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

พิศชกัณญา กุลวงษ์. (2561). *การบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุกดาหาร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). การบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพและธรรมาภิบาล. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 53*(3), 8.

สุวภัทร ใสวรรณ์. (2556). *การศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานการเงินและงบประมาณของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 39. มุกดาหาร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สุวรรณทนา มณีเชษฐา. (2554). *การบริหารงานการเงินของศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดมุกดาหาร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.

แสงเทียน จิตรโชต. (2560). *แนวทางการบริหารงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลสำหรับสถานศึกษาขยายโอกาส ในเขตอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อาซียะห์ วานิ. (2556). *ปัญหาการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 3*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

ไอพี หะยสาแม็ง. (2552). ปัญหาการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

Academic Article

กฎหมายและวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง

Laws and Procedures for Mediating Administrative Disputes

เอกพล วงศ์เสรี[1]

Ekkaphon Wongsaree

Received: September 03, 2025

Revised: November 05, 2025

Accepted: November 13, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกรวมถึงกฎหมายและวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง ด้วยการศึกษาเอกสาร เช่น กฎหมายปกครอง งานวิชาการ และข่าวสารสำนักงานศาลปกครอง ผลการศึกษา พบว่า 1) การระงับข้อพิพาททางเลือก เป็นวิธีการที่หลากหลายในการแก้ไขข้อขัดแย้งและข้อพิพาทนอกเหนือจากการฟ้องคดี ได้แก่ การเจรจา การไกล่เกลี่ย และการอนุญาโตตุลาการ 2) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2562 ซึ่งได้เพิ่มเติมส่วนที่ 2/1 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มาตรา 66/1 ถึงมาตรา 66/12 โดยเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาททางปกครองที่มีความเรียบง่าย ยุติข้อพิพาทได้เร็ว มีอัตราความสำเร็จสูง ส่วนใหญ่เป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง โดยศาลปกครองกลางมีคดีไกล่เกลี่ยรับเข้ามากที่สุด และ 3) วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองมีข้อจำกัด ได้แก่ ประเภทคดี ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ขั้นตอนและวิธีการ รวมถึงความรู้ความเข้าใจของคู่กรณี ข้อเสนอแนะ 1) ให้ศาลปกครองมีอำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองได้กว้างขวางขึ้น 2) ให้มีผู้ไกล่เกลี่ย นอกจาก

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต; Phuket Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: ekkaphon.w@pkru.ac.th

ตุลาการศาลปกครองผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท 3) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการยื่นฟ้อง และ 4) จัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีปกครองเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชน

คำสำคัญ: การไกล่เกลี่ย, การระงับข้อพิพาททางเลือก, คดีปกครอง

Abstract

This article aimed to examine the concepts and methods of alternative dispute resolution, including the laws and procedures for mediating administrative disputes. The study was conducted through documentary research, drawing on sources such as administrative law, academic literature, and information from the Office of the Administrative Courts. The findings indicated that: (1) alternative dispute resolution comprised various methods for resolving conflicts and disputes outside the litigation process, including negotiation, mediation, and arbitration. (2) The mediation of administrative disputes was governed by the Administrative Court Establishment and Administrative Court Procedure Act (No. 12) B.E. 2562 (2019), which added Part 2/1 on mediation, Sections 66/1 to 66/12. Mediation served as an alternative mechanism for resolving administrative disputes that was simple, expedited the settlement of cases, and demonstrated a high success rate. Most mediated cases involved administrative contracts, and the Central Administrative Court received the highest number of mediation cases. (3) The mediation of administrative disputes, however, had several limitations, including restrictions on the types of cases eligible for mediation, the qualifications of mediators, procedural requirements, and the parties' understanding of the mediation process. The recommendations suggested that: (1) the Administrative Courts' authority to mediate

administrative disputes should be expanded; (2) mediators other than administrative judges should be appointed; (3) pre-filing mediation should be encouraged; and (4) an Administrative Dispute Mediation Center should be established to enhance knowledge and understanding among government officials and the public.

Keywords: Mediation, Alternative Dispute Resolution, Administrative Cases

บทนำ

ก่อนที่ศาลปกครองจะนำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในคดีปกครอง การระงับข้อพิพาททำได้เพียงผ่านกระบวนการพิจารณาของศาลเท่านั้น ซึ่งมีความล่าช้าและเสียค่าใช้จ่าย รวมถึงเกิดความขัดแย้งระหว่างคู่กรณี ด้วยเหตุนี้ ศาลปกครองจึงได้นำแนวคิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในคดีปกครอง โดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2562 ได้เพิ่มเติมส่วนที่ 2/1 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มาตรา 66/1 ถึงมาตรา 66/12 โดยกำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยกำหนดประเภทคดีที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ และข้อห้ามบางประการ หลักเกณฑ์การยื่นคำขอไกล่เกลี่ยหลังฟ้อง ระยะเวลา ขั้นตอน และหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ย รวมทั้งห้ามอุทธรณ์คำสั่งในการไกล่เกลี่ย และห้ามเปิดเผยข้อมูลในการไกล่เกลี่ย เพื่อให้กระบวนการเป็นไปอย่างเป็นธรรม (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2562, 2562) และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง พ.ศ.2562 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง เพื่อให้ข้อพิพาททางปกครองยุติลงได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นด้วยความสมัครใจของคู่กรณี และรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ตลอดจนส่งเสริมให้การบริหารจัดการคดีของศาลปกครองมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมาย (ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง พ.ศ.2562, 2562) อย่างไรก็ตามการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองในปัจจุบัน มีช่องว่างทางความรู้หรือปัญหาเชิงปฏิบัติ เช่น ไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ทุกประเภทคดี ผู้ทำ

หน้าที่ไกล่เกลี่ยจำกัดเฉพาะตุลาการศาลปกครอง ขั้นตอนและวิธีการไกล่เกลี่ยไม่รวมการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีรวมถึงความรู้ความเข้าใจของคู่กรณีในการไกล่เกลี่ยเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินของแผ่นดิน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) แนวคิดและวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก ทำการศึกษาแนวคิดและวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก ได้แก่ การเจรจา การไกล่เกลี่ย และการอนุญาโตตุลาการ รวมทั้งเปรียบเทียบความแตกต่างของวิธีการต่าง ๆ ในเรื่องผู้เกี่ยวข้อง บทบาทบุคคลที่สาม ผลลัพธ์ ความยืดหยุ่น ผลผูกพันในทางกฎหมาย ค่าใช้จ่ายและเวลา และการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี 2) กฎหมายการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง ทำการศึกษาแนวคิดทางกฎหมาย ระบบการไกล่เกลี่ยของต่างประเทศ กฎหมายปกครองของไทย และสรุปวิเคราะห์ และ 3) วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง ทำการศึกษาระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง โดยใช้ทฤษฎีระบบ (Systems Theory) เป็นกรอบการวิเคราะห์ (Analytical Framework) ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ข้อดีและข้อจำกัด ปัญหาและอุปสรรค และเสนอแนะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง เพื่อให้ข้อพิพาททางปกครองยุติลงได้อย่างรวดเร็วขึ้นด้วยความสมัครใจของคู่กรณี และรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และการบริหารจัดการคดีของศาลปกครองมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มขึ้น

แนวคิดและวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก

การระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution: ADR) เป็นกุญแจสู่ความสำเร็จในเศรษฐกิจโลกที่มีการแข่งขันสูงซึ่งต้องการความสามารถในการแก้ไขข้อขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ การระงับข้อพิพาททางเลือก หมายถึง วิธีการที่หลากหลายในการแก้ไขข้อขัดแย้งและข้อพิพาทนอกเหนือจากการฟ้องคดี (Goss, 1995) จึงเป็นกระบวนการตัดสินใจที่คู่กรณีหรือผู้ที่อาจจะเป็นคู่กรณีสามารถเลือกที่จะยุติข้อพิพาทของตนได้ โดยวิธีการต่าง ๆ ในการแก้ไขข้อขัดแย้งที่ไม่ต้องขึ้นศาล (Khanal, 2024) การระงับข้อพิพาททางเลือกมีข้อดีหลายประการเมื่อเทียบกับการฟ้องร้องในศาล เช่น 1) ลดค่าใช้จ่ายและเวลาในกระบวนการระงับข้อพิพาท 2) ได้ผลลัพธ์ที่น่าพอใจระหว่างคู่กรณีหลังการระงับข้อพิพาท 3) การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายที่

โต้แย้งเมื่อการยุติข้อพิพาทสิ้นสุดลง และ 4) การหลีกเลี่ยงข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ทำให้มีการส่งเสริมการระงับข้อพิพาททางเลือกอย่างแพร่หลายในระบบกฎหมายของประเทศต่าง ๆ และในเวทีระหว่างประเทศด้วยเช่นกัน (Eshetu & Getu, 2009) การระงับข้อพิพาททางเลือกมีกระบวนการที่หลากหลายที่คู่กรณีอาจใช้วิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การเจรจา การไกล่เกลี่ย และการอนุญาโตตุลาการ ดังนี้

การเจรจา (Negotiation) เป็นกระบวนการต่อรองโดยความยินยอมของคู่กรณีซึ่งพยายามบรรลุข้อตกลงในเรื่องที่โต้แย้งหรืออาจมีข้อโต้แย้ง การเจรจามีบทบาทสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม โดยส่งเสริมการสื่อสาร สร้างความไว้วางใจ และส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกลุ่มที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน ทักษะการเจรจาต่อรองเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการแก้ไขความขัดแย้งและการบรรลุผลลัพธ์ที่ประสบความสำเร็จ (Isaac, 2024; Eshetu & Getu, 2009) การเจรจาอ้างถึงสถานการณ์ที่ทั้งสองฝ่ายต่างได้ประโยชน์ เช่น สถานการณ์ที่ทั้งสองฝ่ายพยายามหาทางออกที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับได้สำหรับความขัดแย้งที่ซับซ้อน (Lewicki, Saunders & Barry, 2016) การเจรจาต่อรองยังมีข้อได้เปรียบเหนือการอนุญาโตตุลาการอยู่บ้าง อนุญาโตตุลาการมักไม่สามารถหาทางออกที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับได้ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีตกอยู่ในอันตรายยิ่งไปกว่านั้น การอนุญาโตตุลาการมักมีค่าใช้จ่ายและมีความเสี่ยงสูง (Carnevale & Pruitt, 2003)

การไกล่เกลี่ย (Mediation) เป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทที่มุ่งเน้นทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นบุคคลที่สามซึ่งเป็นกลาง ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกที่ช่วยเหลือคู่กรณีในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และพยายามช่วยให้คู่กรณีบรรลุข้อยุติที่ตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีหน้าที่ตัดสินประเด็นข้อพิพาท การไกล่เกลี่ยไม่ใช่กระบวนการบังคับให้เกิดการประนีประนอม ข้อจำกัดของแต่ละฝ่ายจะได้รับการเคารพ และคู่กรณีจะปรับเปลี่ยนวิธีการแก้ไขปัญหาได้ก็ต่อเมื่อมั่นใจว่าการกระทำดังกล่าวมีความสมเหตุสมผล (Eshetu & Getu, 2009; Goss, 1995) การไกล่เกลี่ยมีการใช้ในหลายวัฒนธรรม เช่น ชาวจีนโบราณเชื่อว่าการไกล่เกลี่ยดีกว่าการฟ้องร้อง ส่วนสังคมแอฟริกันใช้การปรึกษาหารือระหว่างชนเผ่า เพื่อแก้ข้อพิพาทในชุมชน และชาวสุเมเรียนได้พัฒนาข้อตกลงเพื่อระงับข้อพิพาทเรื่องที่ดิน การไกล่เกลี่ยมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและเป็นกลไกสำคัญในความสัมพันธ์ทางอุตสาหกรรม ในปัจจุบัน พบได้ในขอบเขตที่

หลากหลาย เช่น ความขัดแย้งในละแวกบ้าน การฟ้องร้องทางแพ่งและอาญา ข้อพิพาทในครอบครัว และการหย่าร้างข้อพิพาทในที่สาธารณะ การวางแผนและกำหนดสถานที่ด้านสิ่งแวดล้อม และการตัดสินใจในองค์กร (Carnevale & Pruitt, 2003; Goss, 1995) จากรายงานสถานการณ์การระงับข้อพิพาททางเลือกประเทศไทย ประจำปี 2566 พบว่า ศาลปกครอง มีจำนวนคดีเข้ามา 32 คดี จำนวนคดีแล้วเสร็จ 21 คดี จำแนกเป็นสำเร็จ 8 คดี ไม่สำเร็จ 12 คดี และถอนฟ้อง 1 คดี ฐานแห่งข้อเรียกร้อง คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่น และคดีพิพาทอื่น ๆ ระยะเวลาในการดำเนินการ 113 วันต่อคดี (สถาบันอนุญาโตตุลาการ, 2566)

การอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) เป็นกระบวนการที่คณะอนุญาโตตุลาการอื่นใดนอกเหนือจากศาลตัดสินข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ภายใต้อำนาจที่ได้รับตามสัญญาอนุญาโตตุลาการ (Eshetu & Getu, 2009) การอนุญาโตตุลาการเป็นการระงับข้อพิพาททางเลือกนอกศาล หรือการระงับข้อพิพาทโดยไม่ได้ให้ศาลเป็นผู้ตัดสิน แต่ให้บุคคลที่สามที่มีความเป็นกลางและเป็นอิสระที่มักเรียกว่า อนุญาโตตุลาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่พิพาทเข้ามาเป็นผู้ทำการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทดังกล่าวและกำหนดให้คู่กรณีผูกพันต้องปฏิบัติตามคำชี้ขาดดังกล่าว คล้ายคลึงกับการระงับข้อพิพาทโดยศาล เพียงแค่ไม่ได้วินิจฉัยชี้ขาดโดยศาล โดยอนุญาโตตุลาการ หรือบุคคลที่สาม อาจเป็นบุคคลเดียวหรือหลายบุคคล และคู่กรณีอาจตกลงให้มีการอนุญาโตตุลาการกับข้อพิพาทที่ยังไม่เกิด (จัดทำล่วงหน้า) ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแล้ว ตลอดจนข้อพิพาทที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล (สถาบันอนุญาโตตุลาการ, 2568) จากรายงานสถานการณ์การระงับข้อพิพาททางเลือกประเทศไทย ประจำปี 2566 พบว่า มีสถิติคดีอนุญาโตตุลาการศาลปกครองกลาง รวมทั้งหมด 20 คดี (สถาบันอนุญาโตตุลาการ, 2566)

ตาราง 1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเจรจา การไกล่เกลี่ย และอนุญาโตตุลาการ

ลักษณะ	การเจรจา (Negotiation)	การไกล่เกลี่ย (Mediation)	การอนุญาโตตุลาการ (Arbitration)
ผู้เกี่ยวข้อง	คู่กรณีเจรจากันเอง	คู่กรณี และผู้ไกล่เกลี่ย (บุคคลที่สามที่เป็นกลาง)	คู่กรณี และอนุญาโตตุลาการ (ทำหน้าที่ตัดสิน)
บทบาทบุคคลที่สาม	ไม่มี	เสนอแนวทาง อำนวยความสะดวก แต่ไม่ชี้ขาด	ทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาท
ผลลัพธ์	ขึ้นอยู่กับความยินยอมของคู่กรณี	ขึ้นอยู่กับการตกลงร่วมกันของคู่กรณี	คำชี้ขาดมีผลผูกพันตามกฎหมาย
ความยืดหยุ่น	สูงมาก (ขึ้นอยู่กับคู่กรณี)	ค่อนข้างสูง (มีคนกลางช่วย)	มีความจำกัด (ขึ้นอยู่กับคำชี้ขาด)
ผลผูกพันในทางกฎหมาย	ไม่มีผลผูกพัน เว้นแต่ทำเป็นสัญญา	ไม่มีผลผูกพัน เว้นแต่ทำข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร	มีผลผูกพันตามกฎหมาย
ค่าใช้จ่ายและเวลา	ต่ำที่สุด	ปานกลาง	สูงกว่า (แต่เร็วกว่าไปศาล)
การรักษาความสัมพันธ์ของคู่กรณี	ดี เพราะคู่กรณีร่วมกันตัดสินใจ	ดี เพราะมีคนกลางช่วย	อาจกระทบ เพราะมีการชี้ขาดแพ้ชนะ

กฎหมายการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง

แนวคิดทางกฎหมาย การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง เป็นทางเลือกของการระงับข้อพิพาททางปกครองที่มีความเรียบง่ายและยุติข้อพิพาทได้เร็ว ช่วยให้การบริหารจัดการคดีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากเป็นการเปิดโอกาสและส่งเสริมให้คู่กรณีมีทางเลือกในการระงับข้อพิพาททางปกครองได้อีกทางหนึ่ง จึงได้เพิ่มบทบัญญัติให้ศาลปกครองมีอำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมาย เพื่อให้ข้อพิพาททางปกครองยุติลงได้อย่างรวดเร็วขึ้นด้วยความสมัครใจของคู่กรณี และรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันตลอดจนส่งเสริมให้การบริหารจัดการคดีของศาลปกครองมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มขึ้น (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2562, 2562) เพื่อ

อำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น สำนักงานศาลปกครองจึงได้พัฒนาระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองทางอิเล็กทรอนิกส์ที่รองรับการดำเนินการทางอิเล็กทรอนิกส์ของผู้ใช้งาน ทั้งในส่วนของคู่กรณีในคดีปกครองที่ต้องการให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองสามารถยื่นคำขอต่าง ๆ ผ่านระบบงานคดีปกครองอิเล็กทรอนิกส์ (e-Litigation Portal) ได้ ซึ่งจะทำให้สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว ทุกที่ทุกเวลา รวมทั้งพัฒนาระบบฯ เพื่อรองรับกระบวนงานของตุลาการเจ้าของสำนวน ผู้บริหารศาลปกครอง ตุลาการภายในองค์คณะ ตุลาการศาลปกครองผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และเจ้าหน้าที่สนับสนุนงานคดีปกครอง (สำนักงานศาลปกครอง, 2567)

ระบบการไกล่เกลี่ยของต่างประเทศ 1) ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส กฎหมายให้อำนาจตุลาการศาลปกครองทั้งในศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ ทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้อย่างชัดแจ้ง แต่การไกล่เกลี่ยถือเป็นอำนาจดุลพินิจของตุลาการ ในปัจจุบันกระบวนการไกล่เกลี่ยอาจจำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แบบสมัครใจ และแบบบังคับ โดยแบ่งเป็น 3 รูปแบบย่อย ได้แก่ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ริเริ่มโดยคู่กรณี การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ริเริ่มโดยศาล และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบบังคับก่อนฟ้องคดี 2) ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ไม่มีกฎหมายกำหนดให้อำนาจตุลาการศาลปกครองทำการไกล่เกลี่ยไว้อย่างชัดแจ้ง แต่ตุลาการศาลปกครองนิยมนำการไกล่เกลี่ยมาใช้ระงับข้อพิพาทอย่างแพร่หลาย เพื่อช่วยให้การดำเนินคดีเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และเป็นที่ยอมรับของคู่กรณี ศาลปกครองบางแห่งตีความว่าเป็นอำนาจที่เกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการภายในศาล แต่ศาลปกครองอีกหลายแห่งตีความว่าเป็นการใช้อำนาจตุลาการ 3) ประเทศสาธารณรัฐออสเตรีย เป็นประเทศแรกที่มีกฎหมายบัญญัติการไกล่เกลี่ยทางแพ่งไว้ มีการกำหนดคุณสมบัติและฝึกอบรมวิชาชีพผู้ไกล่เกลี่ย และกำหนดสิทธิหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้ขึ้นทะเบียน ตุลาการศาลปกครองนำรัฐบัญญัติว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งมาใช้ในการระงับข้อพิพาททางปกครองในคดีสิ่งแวดล้อมที่มีต้องการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิต หรือที่มีผลกระทบต่อสังคม ชุมชน หรือคดีที่เกี่ยวกับผลประโยชน์สาธารณะ (เชาวณี ผิวจันทร์, 2567; เชาวณี ชววิสิฐ, 2566)

กฎหมายปกครองของประเทศไทยที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง ได้แก่ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2562 ได้เพิ่มเติม ส่วนที่ 2/1 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มาตรา 66/1 ถึงมาตรา 66/12 กำหนดให้ศาลปกครองชั้นต้นมีอำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น และศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดซึ่งฟ้องเป็นครั้งแรกต่อศาลปกครองสูงสุด ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการไกล่เกลี่ยให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด สำหรับคดีที่ศาลปกครองมีอำนาจไกล่เกลี่ย ได้แก่ คดีพิพาทเกี่ยวกับหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง และคดีพิพาทอื่นตามที่กำหนดในระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ทั้งนี้ ศาลปกครองได้กำหนดข้อพิพาทที่ห้ามมิให้มีการไกล่เกลี่ยไว้ 8 ประการ ได้แก่ 1) ฝ่าฝืนหรือต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย 2) เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน 3) กระทบต่อสถานะของบุคคลหรือประโยชน์สาธารณะ 4) มีผลกระทบร้ายแรงต่อการบังคับใช้กฎหมาย 5) อยู่นอกเหนือสิทธิ อำนาจหน้าที่ของคู่กรณี 6) เกี่ยวข้องกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทตามมาตรา 11(1) 7) เกี่ยวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทที่กฎหมายให้ฟ้องคดีต่อศาลปกครองสูงสุด 8) มีลักษณะอื่นตามที่ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดกำหนด สำหรับการยื่นคำขอไกล่เกลี่ยคู่กรณีอาจร่วมกัน หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยื่นและคู่กรณีอีกฝ่ายยินยอมได้ ตั้งแต่ยื่นฟ้องคดีจนถึงวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริง การไกล่เกลี่ยต้องเสร็จโดยเร็วตามเวลา ที่กำหนด ผู้ไกล่เกลี่ยต้องวางตนเป็นกลาง ไม่มีอคติ และห้ามเปิดเผยข้อมูลที่ได้จากการไกล่เกลี่ย หากการไกล่เกลี่ยสำเร็จทั้งหมดให้ศาลปกครองมีคำพิพากษาตามข้อตกลงนั้น แต่ถ้าสำเร็จบางส่วน ศาลจะบันทึกข้อตกลงไว้และพิจารณาข้อพิพาทที่ตกลงกันไม่ได้ต่อไป เพื่อพิพากษารวมกันในคราวเดียว (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2562, 2562) นอกจากนี้ ระเบียบของที่

ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง พ.ศ.2562 ได้กำหนดหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องดำเนินการแยกจากการพิจารณาคดี คู่กรณีอาจยื่นคำขอต่อศาล ตั้งแต่ยื่นฟ้องจนถึงวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริง ศาลแต่งตั้งตุลาการผู้ไกล่เกลี่ยโดยพิจารณาความรู้และความเหมาะสม ผู้ไกล่เกลี่ยต้องวางตนเป็นกลาง กำหนดขั้นตอนและระยะเวลาไกล่เกลี่ยไม่เกินเก้าสิบวันนับแต่วันนัดไกล่เกลี่ยข้อพิพาทครั้งแรก (ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง พ.ศ.2562, 2562)

สรุปวิเคราะห์ กฎหมายการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองเปิดโอกาสให้คู่กรณีระงับข้อพิพาทได้โดยความสมัครใจนอกเหนือจากการพิจารณาพิพากษาคดี โดยยึดหลักความชอบด้วยกฎหมาย ความไว้วางใจ ความเป็นกลาง และประสิทธิภาพในการบริหารจัดการคดี ศาลปกครองไทยสามารถนำประสบการณ์จากศาลปกครองต่างประเทศมาปรับใช้ได้ เช่น ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสให้อำนาจศาลไกล่เกลี่ยโดยใช้ดุลพินิจ มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบบังคับก่อนฟ้องคดี เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญและมีความเป็นกลางเข้ามาไกล่เกลี่ย ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแม้ไม่มีกฎหมายกำหนดแต่ได้ใช้การไกล่เกลี่ยอย่างแพร่หลาย ทำให้การดำเนินคดีเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และเป็นที่ยอมรับของคู่กรณี และประเทศสาธารณรัฐออสเตรียนำการไกล่เกลี่ยทางแพ่งมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมและประโยชน์สาธารณะ มีการฝึกอบรมวิชาชีพและขึ้นทะเบียนผู้ไกล่เกลี่ย ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและลดภาระของศาล ซึ่งทำให้การระงับข้อพิพาทในคดีปกครองยุติด้วยดี ถูกกฎหมาย เรียบง่าย และได้ผลเร็ว

วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง

วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง ทำการศึกษาระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง โดยใช้ทฤษฎีระบบ (System Theory) เป็นกรอบการวิเคราะห์ (Analytical Framework) มุ่งเน้นไปที่ระบบที่เชื่อมโยงกัน พึ่งพากัน และมีพลวัต (Montuori, 2011) จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นระบบในความหมายของทฤษฎีระบบทั่วไป หน่วยงานยุติธรรมทางอาญามีการจัดระบบตามลำดับ ผลลัพธ์จากหน่วยงานหนึ่ง

คือ ข้อมูลป้อนเข้าของอีกหน่วยงานหนึ่ง (Thomas, Eugene, Paul-Philippe, 2005) นอกจากนี้ การวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างความคุ้มกันในเด็กและเยาวชน ต่อการป้องกันจากการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมและเป็นผู้กระทำผิดในสังคม กรณีศึกษาโครงการโรงเรียนยุติธรรมอุปถัมภ์ โดยใช้ทฤษฎีระบบในการวิเคราะห์ ปัจจัยนำเข้า คือ การวิเคราะห์และสำรวจสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน กระบวนการ คือ การกำหนดแนวทางเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก และผลลัพธ์ คือ เด็กและเยาวชนมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถป้องกันตนเองจากอาชญากรรมได้ (กรวรรณ คำกรเกตุ, 2563)

เมื่อนำทฤษฎีระบบมาใช้ในการวิเคราะห์ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง เป็นดังนี้

ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ประเภทคดีพิพาทที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ ประกอบด้วย1) คดีพิพาทเกี่ยวกับหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร 2) คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ 3) คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง และ 4) คดีพิพาทอื่นตามที่กำหนดในระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2562, 2562)

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง (Process) จำแนกได้เป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) คู่กรณีอาจยื่นคำขอไกล่เกลี่ยต่อศาลตั้งแต่เริ่มฟ้องจนถึงวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริง 2) ตุลาการเจ้าของสำนวนตรวจคำขอ หากคดีไม่มีลักษณะต้องห้าม และไกล่เกลี่ยได้ จะให้คู่กรณีอีกฝ่ายยืนยันความประสงค์เป็นหนังสือ และเสนอองค์คณะพิจารณา 3) องค์คณะพิจารณา หากเห็นสมควรให้มีการไกล่เกลี่ย จะเสนอผู้รับผิดชอบราชการศาลเพื่อดำเนินการต่อ แต่หากไม่เห็นสมควรจะมีคำสั่งไม่รับคำขอ 4) ผู้รับผิดชอบราชการศาลเห็นชอบให้มีการไกล่เกลี่ย จะตั้งผู้ไกล่เกลี่ย และแยกสำนวนไกล่เกลี่ยออกจากสำนวนคดี (แยกคน แยกสำนวน แยกห้อง) 5) องค์คณะอาจริเริ่มให้มีการไกล่เกลี่ยได้เอง 6) คู่กรณีที่ยังไม่ได้เข้าร่วม หากมีความประสงค์เข้าร่วม ต้องทำ

หนังสือแสดงความประสงค์ต่อศาล (สำนักงานศาลปกครอง, 2567; ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง พ.ศ.2562, 2562)

ผลสำเร็จของการไกล่เกลี่ย (Output) จำแนกได้เป็น 1) การไกล่เกลี่ยสำเร็จ คู่กรณีทำบันทึกข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความเป็นหนังสือต่อหน้าผู้ไกล่เกลี่ย และให้องค์คณะพิจารณาความถูกต้องตามกฎหมาย หากไม่มีลักษณะต้องห้ามให้องค์คณะพิพากษาไปตามนั้น แต่หากไม่ถูกต้องให้ไกล่เกลี่ยใหม่ในส่วนที่มีปัญหา 2) การไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ เช่น ไม่เป็นประโยชน์แก่คดี เป็นการประวิงคดี หรือขัดต่อหลักการไกล่เกลี่ยให้ผู้ไกล่เกลี่ยรายงานองค์คณะโดยเร็ว (ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง พ.ศ. 2562, 2562) สำนักงานศาลปกครองได้เปิดเผยผลการดำเนินงานด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง โดยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2562-2567) พบว่า มีคดีที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลปกครองชั้นต้น จำนวน 792 คดี ไกล่เกลี่ยแล้วเสร็จ จำนวน 737 คดี คิดเป็นร้อยละ 93.05 ของคดีที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย โดยเป็นคดีที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จทุกประเด็นหรือสำเร็จบางประเด็น จำนวน 449 คดีไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ จำนวน 269 คดี และการไกล่เกลี่ยยุติลง เนื่องจากคดีหลักสิ้นสุด จำนวน 19 คดี และมีคดีอยู่ระหว่างกระบวนการไกล่เกลี่ย จำนวน 55 คดี ประเภทคดีที่มีการขอไกล่เกลี่ยมากที่สุด คือ คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง จำนวน 353 คดี รองลงมาเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร จำนวน 280 คดี คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่น 139 คดี สำหรับศาลปกครองที่มีคดีไกล่เกลี่ยรับเข้า มากที่สุด คือ ศาลปกครองกลาง จำนวน 206 คดี ไกล่เกลี่ยแล้วเสร็จ 196 คดี รองลงมาเป็นศาลปกครองอุบลราชธานี จำนวน 192 คดี และไกล่เกลี่ยแล้วเสร็จ จำนวน 192 คดี (ข้อมูล ณ วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2567) (สำนักงานศาลปกครอง, 2567) สะท้อนให้เห็นว่า สัญญาทางปกครองเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้บ่อย แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานทางปกครองกับเอกชน เช่น สัญญาสัมปทาน การจัดทำบริการสาธารณะ หรือจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค มักเกิดปัญหา เช่น การผิดสัญญา การไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง หรือการเลิกสัญญาโดยไม่เป็นธรรม จึงเป็นคดีที่ต้องการไกล่เกลี่ยมากที่สุด เพื่อรักษาความสัมพันธ์ทางธุรกิจและลดความเสียหายของทั้งสองฝ่าย ส่วนการ

ละเลยต่อหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าสะท้อนปัญหาการบริหารงานของรัฐที่ขาดประสิทธิภาพ มีขั้นตอนซับซ้อน และทำให้ล่าช้าในการให้บริการสาธารณะ สำหรับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่น สะท้อนให้เห็นกรณีหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน การไกล่เกลี่ยช่วยให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาเร็วขึ้น ผลสำเร็จจากการไกล่เกลี่ยดังกล่าว เป็นประโยชน์ต่อประชาชน หน่วยงานทางปกครอง และศาลปกครอง โดยช่วยลดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย สร้างความยุติธรรมที่ยืดหยุ่น รักษาความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี ส่งเสริมประสิทธิภาพของรัฐ และลดภาระของศาลปกครอง

สภาพแวดล้อม (Environment) บรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ (Informal) หลักการสำคัญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง 5 ประการ ได้แก่ 1) หลักความชอบด้วยกฎหมาย (Principle of Legality) ผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องอยู่ในกรอบของหลักความชอบด้วยกฎหมาย 2) หลักความสมัครใจของคู่กรณี (Principle of Voluntary) เมื่อการฟ้องคดีขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้ฟ้อง การยุติหรือระงับข้อพิพาทก็เป็นไปตามความประสงค์เช่นกัน 3) หลักความไว้วางใจของคู่กรณี (Rules of Confidentiality) การยุติข้อพิพาทต้องเริ่มจากคู่กรณีเปิดใจ แสดงความต้องการ และข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย 4) หลักความเป็นกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Principle of Impartiality) ต้องดำเนินการโดยผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นกลาง เพราะคดีปกครองกระทบต่อสิทธิหน้าที่ของบุคคล การใช้อำนาจ การดำเนินกิจการทางปกครอง และการบริการสาธารณะ 5) หลักความมีประสิทธิภาพของการพิจารณาคดีและการบริหารจัดการคดี (Principle of Judicial Efficiency) ช่วยให้ข้อพิพาทยุติลงได้โดยไม่ต้องมีการพิจารณาคดีต่อ (ศูนย์การเรียนรู้ศาลปกครองออนไลน์, 2567)

ตัวอย่างการนำไปใช้ กรณีเหตุเดือดร้อนรำคาญจากกิจการร้านค้าใกล้บ้าน เช่น อู่ซ่อมรถ ร้านอาหาร หอพัก ส่งเสียงดัง กลิ่นเหม็น และปล่อยน้ำเสีย ซึ่งทั้งสามกิจการได้สร้างความเดือดร้อนรำคาญให้นายสมชายเป็นอย่างมาก นายสมชายร้องเรียนปัญหาต่อนายกเทศมนตรี แต่ไม่ได้รับการแก้ไข จึงฟ้องนายกเทศมนตรีและผู้ว่าราชการจังหวัดต่อศาลปกครอง เมื่อคดีเข้าสู่การพิจารณา ทั้งสองฝ่ายตกลงเข้าสู่การไกล่เกลี่ย โดยมีตุลาการศาลปกครองเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ผลคือคู่กรณีทำสัญญาประนีประนอมยอมความร่วมกัน คดีจึงยุติลงอย่างรวดเร็ว เป็นประโยชน์แก่ทั้งสอง

ฝ่าย และเป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยให้การอำนวยความยุติธรรมมีประสิทธิภาพและไม่ล่าช้า (ศาลปกครอง, 2568)

เมื่อวิเคราะห์ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง โดยใช้ทฤษฎีระบบเป็นกรอบการวิเคราะห์ จุดเด่น คือ สภาพแวดล้อมที่ไม่เป็นทางการ เอื้อต่อการไกล่เกลี่ยได้สำเร็จ ส่วนข้อจำกัด คือ กระบวนการ โดยผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นตุลาการศาลปกครองเท่านั้น และไม่สามารถไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องได้ และปัจจัยนำเข้าที่ไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ทุกประเภทคดี

ข้อเสนอแนะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง

การใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง มีข้อดี ได้แก่ 1) เป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ และมีอัตราความสำเร็จสูง 2) การแก้ไขปัญหาโดยคู่กรณีเองทำให้ผลลัพธ์สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละฝ่าย 3) การไกล่เกลี่ยสามารถดำเนินการได้รวดเร็วและบรรลุผลได้เร็วกว่าการเจรจาระหว่างคู่กรณีโดยตรง 4) สามารถประหยัดค่าใช้จ่าย เวลา เงิน และอารมณ์ความรู้สึกได้ด้วยการยุติข้อพิพาทโดยเร็ว 5) ผู้ไกล่เกลี่ยมีความเชี่ยวชาญในการระงับข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพ 6) มุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์และข้อกังวลพื้นฐานของคู่กรณี แทนที่จะมุ่งเน้นไปที่สิทธิและแนวทางแก้ไขทางกฎหมายของคู่กรณี 7) คู่กรณีแต่ละฝ่ายสามารถควบคุมข้อพิพาท ออกแบบข้อตกลงและตกลงที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น 8) การไกล่เกลี่ยจะดำเนินการอย่างเป็นส่วนตัว และรายละเอียดของข้อพิพาทไม่ต้องเปิดเผยต่อสาธารณะ 9) กระบวนการเป็นความลับปราศจากอคติ ไม่นำไปเป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาคดี คู่กรณีจึงมีอิสระในการพัฒนาแนวคิดการยุติข้อพิพาทที่สร้างสรรค์ 10) การไกล่เกลี่ยที่มีประสิทธิภาพ มุ่งเน้นกระบวนการที่ราบรื่นและก้าวหน้า 11) บรรยากาศที่ไม่เป็นทางการเอื้อต่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สร้างความพึงพอใจเกี่ยวกับสิ่งที่แต่ละฝ่ายต้องการในข้อตกลง 12) การไกล่เกลี่ยสร้างการยอมรับ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีได้ 13) คู่กรณีมีโอกาสอย่างเต็มที่ในการแสดงความคิดเห็นและระบายความรู้สึกด้านลบของข้อพิพาท อาจยุติข้อพิพาททั้งหมดหรือเฉพาะประเด็นก็ได้ 14) กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นไปโดยสมัครใจ และสามารถออกจากกระบวนการได้ตลอดเวลา 15) การไกล่เกลี่ยช่วยลดปริมาณคดีของศาล 16) ส่งเสริมหลักนิติธรรมให้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ (Goss, 1995; อุกฤษฎ์

ตัณตรีบูรณ์, 2558) ข้อจำกัด มีดังนี้ 1) ทุกฝ่ายในข้อพิพาทต้องตกลงที่จะเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ไม่สามารถบังคับได้ 2) ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคู่กรณี หากมีความไม่สมดุลของอำนาจ อาจทำให้เกิดความไม่เป็นกลาง 3) การไกล่เกลี่ยไม่ได้ก่อให้เกิดข้อตกลงอย่างเป็นทางการ แต่สามารถสร้างพื้นฐานสำหรับข้อตกลง 4) การไกล่เกลี่ยสามารถเป็นช่องทางในการได้รับข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อพิพาทจากคู่กรณีอีกฝ่าย 5) การไกล่เกลี่ยหากไม่สำเร็จ อาจทำให้เกิดความล่าช้า 6) การระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยไม่ได้เป็นแบบอย่างสำหรับการแก้ไขข้อพิพาทอื่น ๆ 7) ความยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการ การไกล่เกลี่ยอาจไม่สามารถปกป้องสิทธิของประชาชนได้อย่างเพียงพอ 8) หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมปฏิบัติตามสัญญาต้องไปฟ้องร้องให้ศาลบังคับ 9) ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความเป็นกลาง ไม่สามารถให้คำแนะนำที่เป็นส่วนตัวแก่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ 10) ข้อพิพาทบางประเภทไม่เหมาะสมแก่การไกล่เกลี่ย เช่น การตีความ หรือวางหลักกฎหมาย (Goss, 1995; อุกฤษฎ์ ตัณตรีบูรณ์, 2558)

ปัญหาและอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง ได้แก่ 1) ปัญหาเกี่ยวกับประเภทคดีที่ไกล่เกลี่ยในศาลปกครอง ซึ่งคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ถือเป็นคดีหลักที่มีปริมาณเข้าสู่กระบวนการของศาลปกครองมากที่สุดแต่เป็นคดีที่มีลักษณะต้องห้ามไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ 2) ปัญหาเกี่ยวกับผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางปกครองกำหนดไว้เฉพาะผู้ที่เป็นตุลาการศาลปกครองเท่านั้น 3) ปัญหาด้านกระบวนการ และขั้นตอนวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลปกครอง การนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลปกครองนั้น คู่กรณีจะต้องฟ้องคดีต่อศาลปกครองก่อน แล้วคู่กรณีสมัครใจร่วมกันที่จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และจะต้องเป็นข้อพิพาทที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ 4) ปัญหาด้านความรู้ความเข้าใจ หน่วยงานทางปกครองไม่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยเนื่องด้วยขาดความรู้ความเข้าใจ รวมถึงปัญหาการไกล่เกลี่ยเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินของแผ่นดิน (เชาวณี ผิวจันทร์, 2567; เชาวณี ชววิสิฐ, 2566)

ข้อเสนอแนะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง มีดังนี้ 1) การเปิดโอกาสให้ศาลปกครองมีอำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองได้กว้างขวางขึ้น ครอบคลุมคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย จะทำให้

ประชาชนได้รับความยุติธรรมทางปกครองที่รวดเร็วขึ้น ลดภาระของศาลและหน่วยงานทางปกครอง และสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน 2) ผู้ไกล่เกลี่ย นอกจากตุลาการศาลปกครองผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ควรให้ข้าราชการฝ่ายศาลปกครองที่ได้รับมอบหมาย หรือ บุคคลภายนอกซึ่งผ่านการอบรมหลักสูตรกฎหมายปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ที่ได้รับการรับรองจาก ก.ศป. แล้ว) เข้าอบรมวิชาชีพการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองและขึ้นทะเบียนตามที่สำนักงานศาลปกครองกำหนด อาจเป็นบุคคลทั่วไป นักกฎหมาย นักวิชาชีพ หรือนิติกรที่มีคุณสมบัติครบถ้วนทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง เช่นเดียวกับประเทศสาธารณรัฐออสเตรียที่มีการฝึกอบรมวิชาชีพและขึ้นทะเบียนผู้ไกล่เกลี่ย และประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญและมีความเป็นกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบบังคับก่อนฟ้องคดี 3) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการยื่นฟ้องคดีต่อศาลปกครอง โดยคู่กรณีสามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย เพื่อหาทางออกที่ยุติข้อพิพาทโดยไม่จำเป็นต้องดำเนินคดีต่อศาลปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการประหยัดเวลา ค่าใช้จ่าย และช่วยรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี เช่นเดียวกับประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่เปิดโอกาสให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบบังคับก่อนฟ้องคดีในข้อพิพาทเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐและสวัสดิการสังคม 4) จัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีปกครองเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชน ส่วนการไกล่เกลี่ยเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินของแผ่นดินให้มีผู้แทนกระทรวงการคลังเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยด้วย เนื่องจากเจ้าหน้าที่ขาดความมั่นใจในการใช้ดุลพินิจไกล่เกลี่ยเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินของทางราชการ เพราะเกรงว่าจะทำให้รัฐต้องเสียหาย และอาจต้องรับผิดตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ส่งผลให้เจ้าหน้าที่หลีกเลี่ยงการตัดสินใจ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในคดีปกครอง

อย่างไรก็ตาม ศาลปกครองต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างความยืดหยุ่นของกระบวนการไกล่เกลี่ยกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและประโยชน์สาธารณะต้องพึงระวังความไม่เท่าเทียมกันในการไกล่เกลี่ย ประชาชนอาจเสียเปรียบหน่วยงานทางปกครองที่มีทรัพยากรและผู้เชี่ยวชาญมากกว่า การไกล่เกลี่ยต้องอยู่บนพื้นฐานหลักนิติธรรมจะได้ไม่กระทบสิทธิของประชาชน การคุ้มครองสิทธิของประชาชนที่พิพาทกับหน่วยงานทางปกครอง ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมี

ความเป็นกลาง โปร่งใส และมีมาตรฐาน รวมทั้งกำหนดให้ข้อตกลงต้องตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายก่อนมีผลใช้บังคับ

สรุปผล

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและ วิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2562 มาตรา 66/1 ถึงมาตรา 66/12 และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองพ.ศ.2562 เป็นกลไกการระงับข้อพิพาททางเลือก โดยยึดหลักความชอบด้วยกฎหมายความสมัครใจ ความไว้วางใจ ความเป็นกลาง และประสิทธิภาพในการบริหารจัดการคดี ส่วนใหญ่เป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง โดยศาลปกครองกลางมีคดีไกล่เกลี่ยรับเข้ามากที่สุด อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัด เช่น ไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ทุกประเภท ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต้องเป็นตุลาการศาลปกครองเท่านั้น ซึ่งควรเปิดโอกาสให้ข้าราชการฝ่ายศาลปกครองหรือผู้ไกล่เกลี่ยภายนอกที่มีคุณสมบัติและความเป็นกลาง ปราศจากอคติมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดี รวมถึงควรจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีปกครองเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประชาชน และสร้างความสมดุลระหว่างความยืดหยุ่นของไกล่เกลี่ยกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและประโยชน์สาธารณะ

องค์ความรู้ใหม่

เมื่อวิเคราะห์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง ด้วยทฤษฎีระบบ (System Theory) เป็นดังนี้

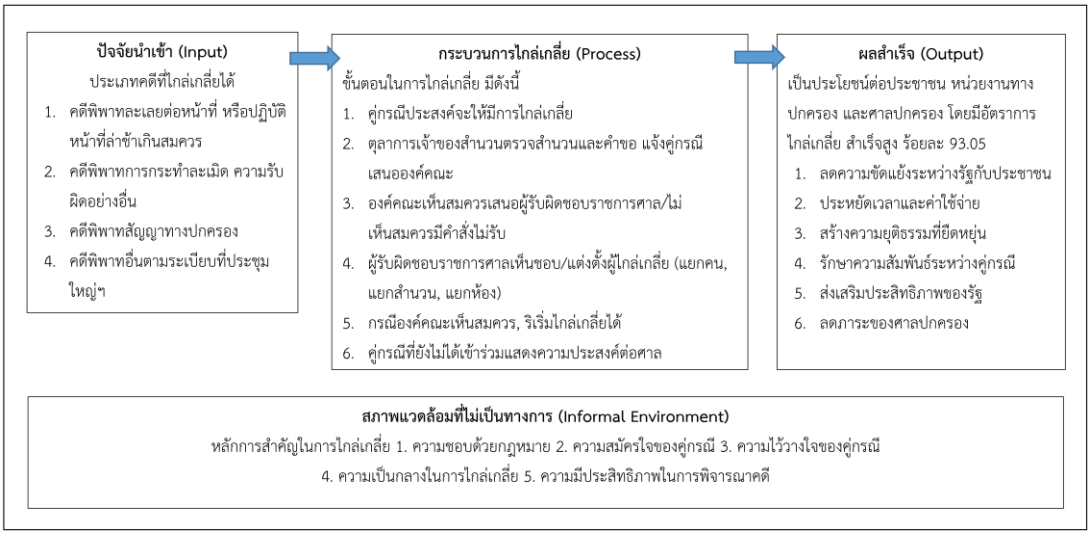

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

กรวรรณ คำกรเกตุ. (2563). *แนวทางการสร้างความคุ้มกันในเด็กและเยาวชนต่อการป้องกันจากการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมและเป็นผู้กระทำผิดในสังคม กรณีศึกษาโครงการโรงเรียนยุติธรรมอุปถัมภ์*. [ดุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD). https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/3956

เชาวณี ชววิสิฐ. (2566). *ปัญหาเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีปกครองในประเทศไทย.* [ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. Thammasat University Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:314907

เชาวณี ผิวจันทร์. (2567). ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีปกครองในศาลปกครองไทย. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 8*(1), 93-110. https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.7

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2562. (2562, 30 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่มที่ 136 ตอนที่ 56 ก, หน้า 247-252.

ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทใน คดีปกครอง พ.ศ.2562. (2562, 30 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่มที่ 136 ตอนที่ 94 ก, หน้า 9-15.

ศาลปกครอง. (2568). *สื่อความรู้คดีปกครอง ตอน เหตุเดือดร้อนรำคาญจากกิจการร้านค้าใกล้บ้านยุติลงได้ด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง.* https://www.admincourt.go.th/adminCourt/site/08doc_detail.php?ids=28242

ศูนย์การเรียนรู้ศาลปกครองออนไลน์. (2567ก). *Infographic การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง เรื่อง 5 หลักการสำคัญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง.*

ศูนย์การเรียนรู้ศาลปกครองออนไลน์. (2567ข). *กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองเป็นอย่างไร.* https://aclib.admincourt.go.th/article/659cc2ae30dc8

สถาบันอนุญาโตตุลาการ. (2566). *รายงานสถานการณ์การระงับข้อพิพาททางเลือกประเทศไทย ประจำปี 2566.*

สถาบันอนุญาโตตุลาการ. (2568). *การอนุญาโตตุลาการ.* https://thac.or.th/th/arbitration

สำนักงานศาลปกครอง. (2567). *ข่าวศาลปกครอง ครั้งที่ 53/2567 ศาลปกครองเผยสถิติ 5 ปี "ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง" แล้วเสร็จ 737 คดี พร้อมเร่งพัฒนาระบบการ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีปกครองอิเล็กทรอนิกส์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน.*

อุกฤษฏ์ ตัณตรีบูรณ์. (2558). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีสัญญาทางปกครองโดยศาลปกครอง.* [การค้นคว้าอิสระ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช] STOUIR at Sukhothai Thammathirat Open University. https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/8029/1/fulltext.pdf

Carnevale, P. J. & Pruitt, D. G. (2003). Negotiation and Mediation. *Annual Review of Psychology, 43*(1), 531-582. https://www.researchgate.net/publication/234837390_Negotiation_and_Mediation

Eshetu, T. & Getu, M. (2009). *Alternative Dispute Resolution.* The Justice and Legal System Research Institute.

Goss, J. (1995). Alternative Dispute Resolution. *Alberta Law Review, 34*(1), 1-33. https://aclib.admincourt.go.th/article/66f285ab62a7f

Isaac, B. (2024). Negotiation: A critical issue in the twenty-first century, In Ikonne, Ogadinma. & Dura, Fidelia A. (Eds.). *Intergroup relations in the 21st century: Nature and dynamics.* https://www.researchgate.net/publication/380291988_Negotiation_A_critical_issue_in_the_twenty-first_century

Khanal, B. P. (2024). Alternative Dispute Resolution: Historical, Customary Practices & Legal Aspects of Nepal. *International Journal for Multidisciplinary Research, 6*(5), 1-12.

Lewicki, R. J., Saunders, D. M. & Barry, B. (2016). *Negotiation*. (7th ed.). McGraw-Hill Education.

Montuori, A. (2011). Systems Approach. pp.414-421 in *Encyclopedia of Creativity.* (2nd ed.). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-375038-9.00212-0

Thomas J. B., Eugene A. P. & Paul-Philippe P. (2005). General systems theory and criminal justice, *Journal of Criminal Justice,* 33(3), 203-211. https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2005.02.001

Academic Article

ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล: ทางเลือกการศึกษายุคใหม่

Digital Learning Ecosystem: Modern Alternatives in Education

นรบดี สุวรรณโมสิ ศุภมัสดุวรกุล[1] และสุนทรี วรรณไพเราะ[2]

Narabordee Suvarnamosi Supphamassadoovorrakula and Suntaree Wannapairo

Received: August 24, 2025

Revised: October 15, 2025

Accepted: November 13, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้สังเคราะห์แนวคิด “ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล” ในฐานะทิศทางปฏิรูปการศึกษาศตวรรษที่ 21 โดยชี้ให้เห็นการเปลี่ยนผ่านจากการสอนแบบบรรยาย ไปสู่ระบบเปิดที่บูรณาการผู้เรียน ครู เทคโนโลยี เนื้อหา ชุมชนและนโยบายอย่างเป็นองค์รวม การขับเคลื่อนดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานข้อมูลการเรียนรู้และปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อออกแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล สนับสนุนการสอนที่อิงหลักฐานและยกระดับการตัดสินใจเชิงนโยบายให้แม่นยำและโปร่งใสยิ่งขึ้น ภายใต้กรอบคิดสมัยใหม่ เช่น Connectivism และกรอบสมรรถนะดิจิทัลของครู เช่น DigCompEdu องค์ประกอบสำคัญของระบบนิเวศฯ ประกอบด้วย ผู้เรียนในบทบาทผู้กำหนดเป้าหมายและผู้ร่วมสร้างองค์ความรู้ ครูในบทบาทผู้อำนวยการเรียนรู้ แพลตฟอร์มและเครื่องมือดิจิทัล เช่น LMS วิดีโอคอนเฟอเรนซ์ แชตบอต ทรัพยากรคุณภาพและสื่อเชิงโต้ตอบ ตลอดจนแหล่งเรียนรู้แบบเปิด (OER) สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทั้งออนไลน์ ออนไซต์และแบบผสมผสาน ชุมชนและบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม รวมถึงกลไกสนับสนุนและการบริหารจัดการที่

[1] โรงเรียนเทศบาล 1 (ถนนนครนอก); Municipal 1 School (Nakhon Nok Road)

[2] มหาวิทยาลัยทักษิณ; Thaksin University

Corresponding author, e-mail: suntaree@tsu.ac.th, Tel. 088-7530194

ยืดหยุ่น มีมาตรฐานและประกันคุณภาพอย่างต่อเนื่อง โดย MOOCs ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาทุนมนุษย์ หลักฐานเชิงกรณีจากต่างประเทศ เช่น ฟินแลนด์ สะท้อนการบูรณาการเทคโนโลยีที่มีความหมาย ครูมืออาชีพและการประเมินเพื่อพัฒนา ขณะที่บริบทไทยมีความก้าวหน้าในเชิงนโยบายและแพลตฟอร์ม เช่น Learning Management System : LMS แพลตฟอร์ม Thai MOOC และเครื่องมือคลาวด์ แต่ยังเผชิญความเหลื่อมล้ำโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนความแตกต่างในการเข้าถึงอุปกรณ์ดิจิทัลของครัวเรือน ข้อเสนอเชิงนโยบายสรุปเป็น 8 ประการ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการเรียนรู้ดิจิทัล การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน การยกระดับสมรรถนะครู การส่งเสริมเปิดแหล่งระบบข้อมูลทางการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลระดับชาติ วัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัลและความปลอดภัยไซเบอร์ ความร่วมมือพหุภาคี และการติดตามประเมินผลเชิงระบบ บทสรุปเสนอแนวคิด “ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล” ที่เชื่อมวิสัยทัศน์สังคม 5.0 กับการศึกษา 4.0 เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ไร้รอยต่อ มุ่งความเสมอภาค คุณภาพและความยั่งยืน อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและศักยภาพการแข่งขันของประเทศไทยในระยะยาว

คำสำคัญ: ระบบนิเวศ, การเรียนรู้ดิจิทัล, ทางเลือกการศึกษายุคใหม่

Abstract

This academic article synthesizes the concept of a “digital learning ecosystem” as a strategic direction for 21st-century educational reform, emphasizing the shift from traditional lecture-based instruction toward an open, integrated system that connects learners, teachers, technologies, content, communities, and policies in a holistic manner. This transformation is driven by learning analytics and artificial intelligence (AI), which enable the design of personalized learning pathways, support evidence-based teaching, and enhance the accuracy and transparency of policy decision-making. Grounded in contemporary theoretical frameworks such as

Connectivism and teacher digital competence models like DigCompEdu, the digital learning ecosystem comprises learners as goal-setters and co-creators of knowledge; teachers as facilitators; digital platforms and tools—including learning management systems (LMS), video conferencing, and chatbots; high-quality resources and interactive media, including Open Educational Resources (OER); diverse learning environments across online, onsite, and blended formats; and supportive learning communities and flexible governance mechanisms with continuous quality assurance. MOOCs further serve as a strategic instrument for lifelong learning and human capital development. International evidence, such as Finland's experience, demonstrates meaningful technology integration, professionalized teaching, and formative assessment, while the Thai context shows advancements in policy and platform infrastructure—such as national LMS systems, Thai MOOC, and cloud-based tools—yet continues to face challenges related to infrastructure inequality and household access to digital devices. The article proposes eight policy recommendations, namely: establishing a national digital learning strategy, investing in infrastructure, strengthening teacher competencies, promoting open educational data systems and nationwide analytics, cultivating a culture of digital learning and cybersecurity, expanding multi-stakeholder collaboration, ensuring equitable access, and implementing systemic monitoring and evaluation. In conclusion, the article advances the concept of a digital learning ecosystem that aligns the vision of Society 5.0 with Education 4.0 to create a seamless, equitable, high-quality, and sustainable learning environment capable of enhancing quality of life and strengthening Thailand's long-term competitiveness.

Keywords: Ecosystem, Digital Learning, Modern Alternatives in Education

บทนำ

ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning Ecosystem) เป็นแนวทางที่ตอบโจทย์การเรียนรู้ในยุคใหม่ โดยมองการเรียนรู้เป็นระบบที่มีองค์ประกอบหลายด้านทำงานร่วมกัน ได้แก่ ผู้เรียน ครู เทคโนโลยี สื่อการเรียนรู้ เนื้อหา และบริบททางสังคม โดยมีเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือกลางในการประสานงาน การเรียนรู้ในระบบนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในโรงเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ แหล่งเรียนรู้ออนไลน์ และกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาความรู้ได้จากทุกที่ทุกเวลา และสามารถเลือกเส้นทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถ และเป้าหมายของตนเองได้ (OECD, 2020)

ในระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล ข้อมูลมีบทบาทสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะ Learning Analytics ซึ่งหมายถึงการวิเคราะห์ข้อมูลจากพฤติกรรมของผู้เรียนบนแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาความสามารถของผู้เรียนอย่างเหมาะสม เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ก็เริ่มถูกนำมาใช้ในการสร้างระบบแนะนำเนื้อหา การวิเคราะห์ความก้าวหน้าของผู้เรียน และการจัดการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล ซึ่งช่วยให้ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Ferguson, 2012)

อย่างไรก็ตาม การสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพไม่สามารถเกิดขึ้นได้เพียงจากการนำเทคโนโลยีมาใช้เท่านั้น แต่ต้องอาศัยความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ ไปจนถึงผู้บริหารสถานศึกษา ครู และผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี ส่งเสริมทักษะดิจิทัลของครูและผู้เรียน รวมถึงสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง ยืดหยุ่น และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต กรอบแนวคิด DigCompEdu ของคณะกรรมาธิการยุโรป (Redecker, 2017) ก็ได้เสนอกรอบสมรรถนะดิจิทัลสำหรับครูที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทของแต่ละประเทศได้อย่างเหมาะสม กรอบสมรรถนะดิจิทัลในบริบทของประเทศไทย นอกจากกรอบสากลแล้ว ในบริบทของไทยก็มีการปรับกรอบสมรรถนะที่คล้ายคลึงกัน โดยมาจากแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือหน่วยงานอื่น ๆ โดยครอบคลุมองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ดังนี้ 1) ด้านการรู้

ดิจิทัล (Digital Literacy) ความเข้าใจพื้นฐาน การเข้าถึง การจัดการข้อมูล 2) ด้านการใช้ดิจิทัล (Digital Usage) การเลือกและใช้เครื่องมือดิจิทัลที่เหมาะสมกับงาน 3) ด้านการแก้ปัญหาด้วยเครื่องมือดิจิทัล (Digital Problem Solving) การนำดิจิทัลมาใช้ในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา 4) ด้านการสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ทางดิจิทัล (Digital Communication and Collaboration) การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารและทำงานร่วมกันอย่างมีจริยธรรม 5) ด้านการปรับตัวสอดคล้องความเปลี่ยนแปลงดิจิทัล (Digital Adaptability) การเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง การนำกรอบเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้จะช่วยให้หน่วยงานหรือโรงเรียนสามารถประเมินและพัฒนาครูได้อย่างมีทิศทาง เพื่อให้ครูสามารถจัดการเรียนการสอนในยุคดิจิทัลได้อย่างมีคุณภาพ

จากแนวโน้มและทิศทางที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนจากโครงสร้างที่ตายตัวไปสู่เครือข่ายที่มีความยืดหยุ่นสูง มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี การเปลี่ยนจุดเน้นจาก “โรงเรียน” สู่ “ผู้เรียน” ระบบนิเวศการเรียนรู้ในปัจจุบันมุ่งเน้นไปที่การตอบสนองความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ เน้นสมรรถนะ (Competency Focus) เปลี่ยนจากการวัดผลที่ “เนื้อหา” ที่เรียน (ท่องจำ) ไปสู่การวัดที่ “สมรรถนะและทักษะแห่งอนาคต” ที่ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง เช่น การแก้ปัญหา การคิดเชิงวิพากษ์ และความฉลาดทางดิจิทัล การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong & Lifewide) ขยายขอบเขตการเรียนรู้จากแค่ในห้องเรียน ไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลาตลอดช่วงชีวิต โดยมี การรับรองผลการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น (เช่น Micro-Credentials หรือ Badge)

กล่าวโดยสรุป คือ ระบบนิเวศการเรียนรู้ในวันนี้คือ เครือข่ายที่ซับซ้อน ยืดหยุ่น และพร้อมปรับเปลี่ยน โดยมีเทคโนโลยีเป็นโครงสร้างพื้นฐานในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและมีประสิทธิภาพสูงสุด

แนวคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล

แนวคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัล แนวคิดดังกล่าวอธิบายถึงการเรียนรู้ที่เป็นผลลัพธ์จากปฏิสัมพันธ์อย่างซับซ้อนระหว่างองค์ประกอบหลายประการ

อาทิ ผู้เรียน ครู เทคโนโลยี ทรัพยากรการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ และนโยบายด้านการศึกษา ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้มิได้ดำรงอยู่ในระบบปิดหรือเป็นการถ่ายทอดแบบทางเดียว แต่เป็นระบบที่เปิดกว้าง มีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัว และดำรงอยู่ได้จากความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันขององค์ประกอบต่าง ๆ (OECD, 2020)

ในยุคดิจิทัล แนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้พัฒนาเป็น “ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล (DLE)” เพื่อสอดคล้องบริบทเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยบูรณาการผู้เรียนในบทบาทผู้ร่วมสร้างองค์ความรู้ (Co-Creator) ครูในบทบาทผู้อำนวยการเรียนรู้ (Learning Facilitator) เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นสื่อกลาง โครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรการเรียนรู้ดิจิทัล และเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ (Learning Analytics) ระบบดังกล่าวขับเคลื่อนด้วยข้อมูลเพื่อรวบรวม วิเคราะห์เชิงลึกและนำไปสู่การออกแบบ ปรับการเรียนรู้เฉพาะบุคคลอย่างมีประสิทธิผล (Ferguson, 2012)

นอกจากนี้คณะกรรมาธิการยุโรปได้พัฒนาแนวทาง DigCompEdu ซึ่งเป็นกรอบสมรรถนะด้านดิจิทัลสำหรับครู โดยครอบคลุมทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน การใช้ทรัพยากรดิจิทัล การมีส่วนร่วมของผู้เรียน การประเมินผล ตลอดจนการส่งเสริมสมรรถนะดิจิทัลของผู้เรียนเอง (Redecker, 2017) กรอบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาครูให้สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในทุกมิติ

กล่าวโดยสรุป ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล หมายถึงการเน้นให้เห็นถึงการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับบริบทของการเรียนรู้แบบองค์รวม ตัวอย่างเช่น 1) IT สำหรับการเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) ใช้ AI และ Learning Analytics เพื่อปรับเส้นทางการเรียนรู้ให้เข้ากับผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งช่วยพัฒนา มิติด้านปัญญา ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด 2) IT สำหรับการลงมือทำ (Experiential Learning) ใช้ VR/AR เพื่อให้ผู้เรียน ลงมือปฏิบัติ และรับประสบการณ์ที่ใกล้เคียงความเป็นจริง ซึ่งช่วยพัฒนา มิติด้านทักษะ 3) IT สำหรับปฏิสัมพันธ์ (Collaborative Learning) ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันและสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของ มิติด้านสังคมและอารมณ์ การบูรณาการเหล่านี้ช่วยให้ครูเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ออกแบบประสบการณ์ (Experience Designer) ที่ใช้เทคโนโลยีเพื่อเชื่อมโยงความรู้ ทักษะ และ

คุณค่าเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง

องค์ประกอบระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล

ในยุคปัจจุบันที่การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียนหรือจากตำราอีกต่อไป แนวคิดของ “ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning Ecosystem)” จึงเข้ามาแทนที่กระบวนการเรียนการสอนแบบเดิม คำว่า “ระบบนิเวศ” สื่อถึงการมีชีวิตและพลวัต (Dynamic) ที่ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ ทำงานร่วมกันและมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนและต่อเนื่อง ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลจึงเป็น การจัดระบบการศึกษาขึ้นใหม่ โดยมีเป้าหมายคือ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ยืดหยุ่น ครอบคลุม และเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน การทำความเข้าใจหัวข้อนี้ไม่ได้หมายถึงการเรียนรู้แค่เครื่องมือ (Tools) แต่เป็นการทำความเข้าใจถึง กลไกการเชื่อมโยง ระหว่างส่วนประกอบสำคัญ ได้แก่ ผู้เรียน ครูผู้สอน เทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐาน เนื้อหา และวัฒนธรรมองค์กร ดังนั้น หัวข้อ “องค์ประกอบระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล” จึงเป็นกุญแจสำคัญในการออกแบบและพัฒนาการศึกษาให้สามารถผลิต ทุนมนุษย์ ที่มีสมรรถนะพร้อมสำหรับโลกอนาคตได้อย่างแท้จริง ซึ่งได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลไว้ดังนี้

Liu (2025) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) ผู้เรียน (Learners) เป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้มีบทบาทในการกำหนดเป้าหมาย ติดตามความก้าวหน้า และปรับกลยุทธ์การเรียนรู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อเรียนรู้ด้วยตนเองและทำงานร่วมกัน 2) ครูและผู้อำนวยการเรียนรู้ (Teachers / Facilitators) ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมการสอนและสร้างกิจกรรมที่กระตุ้นการมีส่วนร่วม ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและผู้ให้ข้อเสนอแนะ 3) เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technologies) แพลตฟอร์มการเรียนรู้ (Learning Management Systems) เทคโนโลยีการสื่อสาร เช่น วิดีโอคอนเฟอเรนซ์ ระบบสนทนาปัญญาประดิษฐ์ (AI) และการวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ (Learning Analytics) 4) เนื้อหาและทรัพยากรการเรียนรู้ (Content and Learning Resources) แหล่งความรู้ที่มีคุณภาพและเข้าถึงได้

ง่ายสื่อมัลติมีเดียแบบโต้ตอบ เช่น วิดีโอจำลอง เกมการศึกษา โมดูลออนไลน์ การเรียนรู้แบบเปิด (OER) และการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning) 5) สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (Learning Environment) พื้นที่การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งออนไลน์และออฟไลน์การออกแบบที่สนับสนุนการทำงานร่วมกันและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสภาพแวดล้อมที่ยืดหยุ่นด้านเวลาและสถานที่ 6) การสนับสนุนและการบริหารจัดการ (Support and Management) โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีและเครือข่ายการอบรมครูและพัฒนาทักษะดิจิทัลการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ความสำคัญเชิงของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลต้องถักร้อยเทคโนโลยี ผู้เรียน ครูเนื้อหาเชิงเรื่องเล่า เข้าด้วยกันและคงความเชื่อมต่อระหว่างกันจึงจะทำงานได้จริง เทคโนโลยีเสมือน (VR/AR) ช่วยทำให้ความรู้เชิงนามธรรมจับต้องได้และเสริมแรงผลลัพธ์การเรียนรู้เมื่อผสานกับวิธีสอนเชิงนวัตกรรม

Pinto-Llorente & Izquierdo-Álvarez (2024) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี (Technological Components) โครงสร้างพื้นฐานเครือข่ายและการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตที่มีประสิทธิภาพ อุปกรณ์ดิจิทัล เช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต สมาร์ตโฟน แพลตฟอร์มการเรียนออนไลน์ (LMS, MOOCs) และซอฟต์แวร์สนับสนุนการเรียนการสอน 2) องค์ประกอบด้านเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้ (Content and Learning Materials) เนื้อหาดิจิทัลคุณภาพสูง เข้าถึงง่าย และหลากหลายรูปแบบ (วิดีโอ, อินโฟกราฟิก, โมดูลอินเตอร์แอคทีฟ) สื่อการเรียนรู้ที่ปรับให้เหมาะสมกับผู้เรียน (personalized learning) และรองรับการเรียนรู้แบบเปิด 3) องค์ประกอบด้านผู้มีส่วนร่วม (Stakeholder Components) ผู้เรียน: มีบทบาทเชิงรุก ใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ครูและผู้สอน: ผู้อำนวยการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสม ใช้สื่อและเทคโนโลยี ผู้บริหาร/ผู้กำหนดนโยบาย: สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานและกำหนดยุทธศาสตร์ ภาคีเครือข่ายและชุมชน: ร่วมสนับสนุนและสร้างโอกาสการเรียนรู้ 4) องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ (Learning Environment) บรรยากาศที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม แบ่งปัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความยืดหยุ่นด้านเวลาและสถานที่เรียน การออกแบบสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งแบบออนไลน์และผสมผสาน (blended) 5) องค์ประกอบด้านการสนับสนุนและการจัดการ (Support and Management)

ระบบสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและการฝึกอบรมครู การติดตาม ประเมินผล และใช้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ (Learning Analytics) เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ กลไกการบริหารจัดการ การวางแผน และการบูรณาการนโยบายให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น

Nguyen, et al. (2023) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล ไว้ดังนี้ 1) ชุมชนการเรียนรู้ (Learning Community) กลุ่มบุคคลที่ทำงานและมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ เช่น ครู นักเรียน เพื่อนร่วมงาน และผู้สนับสนุนครูมีบทบาทในการเตรียมการสอน ใช้เทคโนโลยีประกอบการจัดกิจกรรม เน้นการเรียนแบบ Active Learning และประเมินผลด้วยวิธีหลากหลายนักเรียนเตรียมความพร้อม เรียนรู้เนื้อหา ทำกิจกรรม และใช้เทคโนโลยีเพื่อค้นคว้า สร้างผลงาน หรือทำแบบฝึกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครู-ครู ครู-นักเรียน นักเรียน-นักเรียน และครู-ผู้สนับสนุน 2) บรรยากาศการเรียนรู้ (Learning Atmosphere) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความสนใจและแรงจูงใจของผู้เรียน เช่น ความสนุก ความยืดหยุ่น การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นและตั้งคำถามใช้สื่อ วิดีโอ เกม และกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนบรรยากาศที่ดีช่วยให้ผู้เรียนกล้าแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง 3) การเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น (Active Learning) จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมทักษะคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และการคิดวิเคราะห์ใช้เทคโนโลยี แอปพลิเคชัน เกม และเนื้อหา KKUSL กระตุ้นความสนใจกระตุ้นให้ผู้เรียนทำงานกลุ่ม นำเสนอ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ฝึกทักษะค้นคว้าและประมวลข้อมูล 4) การสนับสนุนการสอนและการเรียนรู้ (Teaching and Learning Support) เทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้: สื่อดิจิทัล วิดีโอ เสียง เกม เครื่องมือสร้างสื่อ และแพลตฟอร์ม เช่น Google Classroom, Zoom เนื้อหาการเรียนรู้: ออกแบบให้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียนและคุณภาพสูงโครงสร้างพื้นฐาน: อินเทอร์เน็ตที่เสถียร ห้องเรียนอัจฉริยะ อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอการบริหารจัดการ: การอบรมครู คู่มือ คำปรึกษา การประเมินผล และการประสานงาน โดยทั้ง 4 องค์ประกอบนี้มีความเชื่อมโยงกันและต้องได้รับการสนับสนุนจากปัจจัยสำคัญ เช่น นโยบาย การบริหาร ครูผู้เรียน เทคโนโลยี เนื้อหา โครงสร้างพื้นฐาน และปัจจัยภายนอก เพื่อให้ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนออนไลน์แบบเปิดขนาดใหญ่ (Massive Open Online Course: MOOC) MOOC เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลและทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์สำหรับ “การศึกษาตลอดชีวิต” ครอบคลุมทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อตอบรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสารสนเทศที่รวดเร็วและความต้องการทักษะที่สอดคล้องงาน ระบบการศึกษาแบบเดิมไม่เพียงพอ ไทยจึงต้องปรับตัวสู่การเรียนรู้ดิจิทัลที่เข้าถึงได้ ยืดหยุ่นและมีประสิทธิผล พร้อมกำกับการพัฒนา MOOC ด้วยมาตรฐานคุณภาพและกลไกประกันคุณภาพที่ชัดเจน เพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลในระยะยาว (ธีรัช ดวงจิโน, 2566)

“ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล 5.0” คือ กรอบที่บูรณาการวิสัยทัศน์ Society 5.0 (มนุษย์เป็นศูนย์กลาง) เข้ากับ Education 4.0 (สมรรถนะดิจิทัล) เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ไร้รอยต่อกายภาพ ดิจิทัลรองรับความหลากหลายของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการเรียนรู้เฉพาะบุคคล การใช้ AI และการปลูกฝังความเป็นพลเมืองโลกอย่างมีความรับผิดชอบ การขับเคลื่อนที่มีประสิทธิผลต้องอาศัยสองฐานองค์ความรู้ร่วมกัน ได้แก่ 1) การศึกษาดิจิทัล การใช้เทคโนโลยี ออกแบบหลักสูตร สื่อออนไลน์และประสบการณ์เรียนรู้ที่มีความหมาย และ 2) วิศวกรรมการเรียนรู้ การวิเคราะห์ ออกแบบ พัฒนาและประเมินเชิงระบบ การบูรณาการทั้งสองทำให้กรอบมีฐานทฤษฎีมั่นคง ยืดหยุ่นต่อบริบทจริงและพัฒนาเป็นกรอบต้นแบบที่ทั้งทันสมัยและยั่งยืน (นิวัฒน์ ศรีสวัสดิ์, 2567)

กล่าวโดยสรุป องค์ประกอบหลักของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning Ecosystem) ตามแนวคิดของนักวิชาการ Liu (2025); Pinto-Llorente & Izquierdo-Álvarez (2024); Nguyen, et al. (2023); ธีรัช ดวงจิโน (2566); นิวัฒน์ ศรีสวัสดิ์ (2567) สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผู้เรียน (Learners) เป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้กำหนดเป้าหมาย ติดตามความก้าวหน้า และปรับกลยุทธ์การเรียนมีบทบาทเชิงรุกในการค้นหา วิเคราะห์ ประเมินข้อมูล และใช้เทคโนโลยีเพื่อเรียนรู้ด้วยตนเองและทำงานร่วมกัน พัฒนาทักษะดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา

2. ครูและผู้อำนวยการเรียนรู้ (Teachers / Facilitators) ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้และกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียนใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเสริมการสอนและกระตุ้นการมีส่วนร่วมทำหน้าที่ที่ปรึกษา ให้ข้อเสนอแนะ และเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ส่งเสริมการเรียนรู้แบบ Active Learning

3. เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technologies) แพลตฟอร์มการเรียนออนไลน์ เช่น LMS, MOOCs, Google Classroom, Zoom เทคโนโลยีสื่อสารและทำงานร่วมกัน เช่น วิดีโอคอนเฟอเรนซ์ แชทบอท คลาวด์ ระบบสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น Learning Analytics, AI Tutor อุปกรณ์ดิจิทัล เช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต สมาร์ตโฟน

4. เนื้อหาและทรัพยากรการเรียนรู้ (Content and Learning Resources) เนื้อหาดิจิทัลคุณภาพสูง หลากหลายรูปแบบ (วิดีโอ, เกม, อินโฟกราฟิก, โมดูลออนไลน์) สื่อมัลติมีเดียแบบโต้ตอบ (Interactive media) แหล่งความรู้แบบเปิด (OER) และเนื้อหาที่ปรับตามความต้องการของผู้เรียน (Personalized Learning)

5. ชุมชนและบรรยากาศการเรียนรู้ (Learning Community & Atmosphere) เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครู นักเรียน ผู้สนับสนุน และภาคีเครือข่าย บรรยากาศที่เอื้อต่อแรงจูงใจ ความสนุก ความยืดหยุ่น และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่งเสริมการทำงานกลุ่ม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน

6. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (Learning Environment) พื้นที่การเรียนรู้ทั้งออนไลน์ ออฟไลน์ และแบบผสมผสาน (Blended) ออกแบบให้เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้ตลอดชีวิตยืดหยุ่นด้านเวลาและสถานที่

7. การสนับสนุนและการจัดการ (Support and Management) โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีและเครือข่ายที่มีเสถียรภาพการอบรมครูและพัฒนาทักษะดิจิทัลระบบช่วยเหลือทางเทคนิคและคำปรึกษาการติดตามและประเมินผลโดยใช้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่องการวางแผนและนโยบายให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น

กรณีศึกษาและแนวปฏิบัติที่ดีของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลการศึกษา

ในกระบวนการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล การศึกษากรณีตัวอย่างจากประเทศที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญที่สามารถนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในบริบทของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม กรณีศึกษาของประเทศฟินแลนด์และประเทศไทย ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการจัดการระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลที่มีประสิทธิผล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กรณีประเทศฟินแลนด์ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นหนึ่งในประเทศที่มีระบบการศึกษาที่มีคุณภาพสูงที่สุดในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ฟินแลนด์ได้พัฒนาแพลตฟอร์ม Opiq ซึ่งเป็นระบบการเรียนรู้ดิจิทัลแบบบูรณาการ ที่ประกอบด้วยหนังสือเรียน สื่อมัลติมีเดีย และเครื่องมือสำหรับการประเมินผลที่สามารถเข้าถึงได้ในที่เดียวกัน ทั้งนี้ ผู้เรียนสามารถโต้ตอบกับเนื้อหาได้อย่างหลากหลาย ขณะที่ครูสามารถใช้ข้อมูลที่ได้จากแพลตฟอร์มเพื่อติดตามความก้าวหน้า และออกแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ หลักสูตรการศึกษาของฟินแลนด์ยังให้ความสำคัญกับการบูรณาการทักษะดิจิทัลในชีวิตประจำวัน และส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านปัญหาในบริบทจริง (Authentic Learning) (OECD, 2022)

สรุปสาระสำคัญ ระบบนิเวศทางการศึกษาของฟินแลนด์ ที่มุ่งเน้นทั้ง ความเท่าเทียม (Equity) และคุณภาพการเรียนรู้สูง (High Quality) โดยมีองค์ประกอบหลักดังนี้

1. โครงสร้างการศึกษาที่ยืดหยุ่น ระบบการศึกษาฟินแลนด์ออกแบบให้สามารถรองรับผู้เรียนทุกกลุ่ม ทุกช่วงวัย และปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนได้

2. การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ขยายจากการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไปสู่แนวคิด life-wide learning คือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ในทุกช่วงอายุ และในทุกบริบทของชีวิต ทั้งในสถานศึกษา สถานที่ทำงาน เวลาว่าง และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ออนไลน์

3. การประเมินเพื่อพัฒนา (Enhancement-led Evaluation) การประเมินมีลักษณะส่งเสริมและให้กำลังใจ ไม่เน้นการแข่งขัน แต่ใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้

4. บทบาทครูที่มีวิชาชีพสูงครูในฟินแลนด์ได้รับการยกย่องให้มีสถานะทางวิชาชีพสูง มีอิสระทางวิชาการ และมีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตรร่วมกับชุมชนท้องถิ่น

5. ความร่วมมือหลายระดับ (Macro, Mid, Micro) Macro-level คือ ความร่วมมือระหว่างภาคการศึกษาทั่วประเทศ ทั้งสายสามัญและสายอาชีพตั้งแต่ขั้นพื้นฐานถึงอุดมศึกษา Mid-level คือ การประสานงานระหว่างสถาบันและหน่วยงานท้องถิ่น และ Micro-level คือ การเรียนรู้ของบุคคล ซึ่งได้รับอิทธิพลจากทักษะ แรงจูงใจ ทัศนคติและพื้นฐานวัฒนธรรมของผู้เรียน

6. บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เทคโนโลยีถูกนำมาใช้เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ช่วยปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคลและองค์กร และเปลี่ยนวัฒนธรรมของโรงเรียนให้มีลักษณะคล้ายระบบนิเวศที่มีปฏิสัมพันธ์สูง

7. ความท้าทายของระบบนิเวศการศึกษาเช่นเดียวกับระบบนิเวศธรรมชาติ ระบบการศึกษาสามารถเกิดความไม่สมดุลได้ หากภาคส่วนต่าง ๆ ไม่เชื่อมโยงหรือเกิดความตึงเครียดทางวัฒนธรรมระหว่างส่วนประกอบของระบบ

ประเทศไทยอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล มีตัวอย่างที่ดีหลายด้าน ได้แก่ การใช้ Google Workspace for Education การพัฒนาครูผ่าน Thai MOOC และระบบ DLTV/E-Learning Obec Content รวมถึงการขยาย Blended Learning ด้วย LMS และแอปดิจิทัลในสถานศึกษาหลายแห่ง อย่างไรก็ดี ยังเผชิญความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสและการเข้าถึงเทคโนโลยีของผู้เรียนในพื้นที่ห่างไกล ตลอดจนความพร้อมของครูในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2567)

ประเทศไทยได้เริ่มผลักดันการเรียนรู้ดิจิทัลให้เชื่อมโยงจากระดับนโยบายสู่การปฏิบัติในโรงเรียน โดยกระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีบทบาทสำคัญผ่านโครงการและมาตรการ เช่น โครงการโรงเรียนคุณภาพดิจิทัล (Digital School): ส่งเสริมให้โรงเรียนใช้ Google Workspace for Education, Microsoft Teams และระบบ Learning Management System (LMS) เพื่อการจัดการเรียนการสอน โครงการ 1 อำเภอ 1

โรงเรียนคุณภาพ: มุ่งยกระดับโครงสร้างพื้นฐานและระบบดิจิทัลของโรงเรียนแกนกลาง เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในพื้นที่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2568)

การพัฒนาแพลตฟอร์มระดับโรงเรียน นอกจากการใช้แพลตฟอร์มมาตรฐานจาก สพฐ. หลายโรงเรียนได้พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลของตนเองเพื่อตอบโจทย์บริบท เช่น โรงเรียนยุวทูตดิจิทัล: ใช้ Google Classroom ควบคู่กับกิจกรรมโค้ดดิ้ง, STEM, และการสร้างสรรค์สื่อดิจิทัลโดยผู้เรียน โรงเรียนในพื้นที่ EEC และเขตนวัตกรรมการศึกษา ใช้ระบบ Hybrid Learning เชื่อมต่อสื่อออนไลน์และกิจกรรมภาคสนาม (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2566)

การเสริมสมรรถนะครูและบุคลากร สพฐ.และเขตพื้นที่การศึกษาได้จัดฝึกอบรมครูอย่างต่อเนื่องในหัวข้อ เช่น Digital Pedagogy: การออกแบบการเรียนรู้ด้วยเครื่องมือดิจิทัล Hybrid Learning Design: การบูรณาการการเรียนออนไลน์และออนไซต์ Cybersecurity & Data Privacy: การรักษาความปลอดภัยข้อมูลนักเรียนและครู (วิจิตร สมบัติวงศ์, 2565)

ความท้าทายและโอกาส ความท้าทายเป็นความเหลื่อมล้ำด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ความพร้อมของครู และการเข้าถึงอุปกรณ์ในครัวเรือน โอกาสที่พบได้ เช่น การเชื่อมโยงระบบนิเวศดิจิทัลกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะดิจิทัลเชิงลึกและการใช้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ (Learning Analytics) เพื่อปรับใช้ในการเรียนการสอน

จากกรณีศึกษาของทั้งสองประเทศ สามารถสังเคราะห์เป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีในบริบทของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล ได้แก่ 1) การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง 2) การพัฒนาเนื้อหาและทรัพยากรดิจิทัลที่มีคุณภาพและเปิดกว้าง 3) การเสริมสร้างสมรรถนะครูในด้านดิจิทัลอย่างยั่งยืน 4) การใช้ Learning Analytics เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้เฉพาะบุคคล 5) การกำหนดนโยบายระดับชาติที่ชัดเจนและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และ 6) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และภาคเอกชน

กล่าวโดยสรุป แนวปฏิบัติที่ดีจากประเทศฟินแลนด์เป็นที่ยอมรับในฐานะผู้นำด้านคุณภาพการศึกษาโลก โดยได้พัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัลแบบบูรณาการ เช่น Opiq ซึ่งรวมหนังสือเรียน สื่อมัลติมีเดีย และเครื่องมือประเมินผลไว้ในที่เดียว หัวใจสำคัญของความสำเร็จนี้คือ

การออกแบบระบบนิเวศที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โครงสร้างและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ระบบการศึกษาฟินแลนด์มีความยืดหยุ่นสูง รองรับผู้เรียนทุกกลุ่ม และขยายแนวคิดสู่ Life-wide Learning คือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในทุกบริบทของชีวิต ไม่จำกัดเฉพาะในสถานศึกษา บทบาทครูและอิสระทางวิชาการ ครูมีสถานะทางวิชาชีพสูง มีอิสระในการออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น ทำให้สามารถบูรณาการทักษะดิจิทัลและการเรียนรู้ผ่านปัญหาจริง (Authentic Learning) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประเมินเพื่อพัฒนา (Enhancement-led Evaluation) ระบบการประเมินไม่เน้นการแข่งขัน แต่ใช้เพื่อติดตามความก้าวหน้าของรายบุคคล (Learning Analytics) และออกแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning) ความร่วมมือหลายระดับ มีการประสานงานอย่างเป็นระบบในระดับ Macro (นโยบายชาติ), Mid (หน่วยงานท้องถิ่น) และ Micro (ผู้เรียน/ครู) โดย ICT ถูกนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์สูงและเปลี่ยนวัฒนธรรมของโรงเรียน ส่วนประเทศไทยอยู่ในช่วงเร่งรัดการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล โดยมีการผลักดันจากระดับนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างชัดเจน เช่น โครงการโรงเรียนคุณภาพดิจิทัล (Digital School) และโครงการ 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ เพื่อยกระดับโครงสร้างพื้นฐานและส่งเสริมการใช้แพลตฟอร์มมาตรฐาน เช่น Google Workspace for Education และระบบ LMS ตัวอย่างแนวปฏิบัติที่ดีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ได้แก่การใช้ Blended Learning โรงเรียนหลายแห่งเริ่มใช้ระบบ Hybrid Learning โดยบูรณาการสื่อออนไลน์และกิจกรรมภาคสนามเข้าด้วยกัน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2566) การเสริมสมรรถนะครู มีการฝึกอบรมครูอย่างต่อเนื่องในหัวข้อ Digital Pedagogy, Hybrid Learning Design และ Cybersecurity & Data Privacy (วิจิตร สมบัติวงศ์, 2565) อย่างไรก็ดี ประเทศไทยยังคงเผชิญกับ ความเหลื่อมล้ำ ด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ความพร้อมของครู และการเข้าถึงอุปกรณ์ของผู้เรียนในพื้นที่ห่างไกล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2567) ซึ่งเป็นความท้าทายหลักที่ต้องได้รับการแก้ไข

สรุปผล

ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลได้กลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาสมรรถนะผู้เรียน และลดความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน การขับเคลื่อนต้องบูรณาการผู้เรียน ครู เทคโนโลยี ทรัพยากร ความรู้ ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ และนโยบายสนับสนุนเข้าด้วยกัน เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น AI การวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้และแพลตฟอร์มดิจิทัล ช่วยเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้เฉพาะบุคคลและทำให้การจัดการเรียนรู้ยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ดี ยังมีความท้าทายด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี การพัฒนาครู และการจัดการเชิงระบบที่ต้องอาศัยความร่วมมือข้ามภาคส่วน ข้อเสนอเชิงนโยบายจึงเน้นทิศทางการศึกษาดิจิทัลที่ชัดเจน การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน การเสริมสมรรถนะครู การผลิต ใช้ทรัพยากรแบบเปิดและการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัลเพื่อรองรับความต้องการของสังคมไทยในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลไม่ใช่เพียงแค่การนำเทคโนโลยีมาใช้ในห้องเรียน แต่เป็นการออกแบบระบบการศึกษาใหม่ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้เทคโนโลยีเป็นกลไกสนับสนุนการเรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย ครอบคลุมและเท่าเทียม การบูรณาการแนวคิดนี้ในระดับนโยบายและการปฏิบัติการจะช่วยให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาทุนมนุษย์ กล่าวคือคุณภาพของประชากรซึ่งวัดได้จาก 1) ความรู้ (Knowledge) ความเข้าใจในศาสตร์ต่างๆ และการรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) 2) ทักษะ (Skills) ความสามารถในการปฏิบัติงานและแก้ปัญหา โดยเฉพาะทักษะแห่งอนาคต (Future Skills) เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) การสร้างสรรค์นวัตกรรมและการทำงานร่วมกันแบบดิจิทัล 3) สมรรถนะ (Competencies) ความสามารถในการบูรณาการความรู้และทักษะไปใช้ในการทำงานหรือชีวิตจริง 4) สุขภาพ (Health) และแรงจูงใจ (Motivation) สภาพร่างกายและจิตใจที่พร้อมสำหรับการเรียนรู้และการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่ : ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญเพื่อขับเคลื่อนระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล ทางเลือกการศึกษายุคใหม่ ในการจัดการศึกษาของประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีทำให้ “ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล” กลายเป็นความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์ ไม่ใช่ทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ยกระดับคุณภาพ และลดความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน การดำเนินการต้องอาศัยนโยบายสาธารณะที่ชัดเจน สอดคล้องบริบท พร้อมกลไกสนับสนุนที่เป็นระบบ ทางเลือกการศึกษายุคใหม่ ในการจัดการศึกษาของประเทศไทย สามารถจัดจำแนกออกเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1. การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติด้านการเรียนรู้ดิจิทัล ภาครัฐควรกำหนดยุทธศาสตร์ชาติด้านการเรียนรู้ดิจิทัลที่มีเป้าหมายชัดเจน ครอบคลุมทั้งระดับการศึกษาในระบบและนอกระบบ โดยเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ นโยบายดังกล่าวควรส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีการศึกษา การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล และการสนับสนุนการวิจัยนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการบูรณาการอย่างเป็นระบบระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ

2. การพัฒนาและกระจายโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลอย่างทั่วถึง หนึ่งในอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาระบบนิเวศดิจิทัลในประเทศไทยคือความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี จึงควรมีนโยบายเร่งรัดการขยายโครงข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมพื้นที่ห่างไกล รวมถึงจัดสรรอุปกรณ์ดิจิทัลขั้นพื้นฐานให้กับสถานศึกษาอย่างเท่าเทียม ควรส่งเสริมการพัฒนา Smart School โดยใช้นวัตกรรมเป็นตัวกลางในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้

3. การพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรทางการศึกษา ครูถือเป็นกลไกสำคัญของระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล นโยบายจึงควรเน้นการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของครูทั้งในเชิงเทคนิค และในมิติเชิงจริยธรรม การเรียนรู้เฉพาะบุคคล และการใช้ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียน ควรจัดให้มีระบบการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) แพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับพัฒนาวิชาชีพ และการประเมินสมรรถนะอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาเชิงนโยบายต่อไป

4. การส่งเสริมการพัฒนาเนื้อหาและทรัพยากรการเรียนรู้แบบเปิด ควรกำหนดนโยบายในการพัฒนาและสนับสนุนแหล่งเรียนรู้แบบเปิด (OER) และระบบคลังสื่อดิจิทัลระดับชาติ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างอิสระและทั่วถึง สนับสนุนการผลิตสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ครอบคลุมบริบทท้องถิ่น และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครูและนักวิชาการในการพัฒนาสื่อ

5. การพัฒนาระบบการวิเคราะห์ข้อมูลและการประเมินผล ควรมีนโยบายสนับสนุนการจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ (Learning Analytics) เพื่อนำมาสู่การตัดสินใจเชิงข้อมูล (Data-Driven Decision Making) ทั้งในระดับชั้นเรียนและระดับนโยบาย การจัดตั้งระบบฐานข้อมูลระดับชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียนรู้ ความก้าวหน้า และความต้องการของผู้เรียนจะช่วยให้สามารถวางแผนการเรียนรู้เฉพาะบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล นโยบายควรส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัลในทุกระดับ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะดิจิทัล ความเข้าใจสื่อ (Media Literacy) และความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ (Cybersecurity) ตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงมัธยมศึกษา ควบคู่ไปกับการสร้างความตระหนักรู้และทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้แบบดิจิทัลในสังคมไทย

7. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลจะประสบผลสำเร็จได้ต้องมีความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และองค์กรระหว่างประเทศ รัฐควรกำหนดกรอบความร่วมมือที่ชัดเจน ส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน และพัฒนาโมเดลความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ

8. การติดตามและประเมินผลเชิงระบบ ควรมีกลไกติดตามและประเมินผลการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับระบบนิเวศดิจิทัลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยใช้ดัชนีชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์ทั้งในระดับผู้เรียน ครู สถานศึกษา และระบบการศึกษาโดยรวม เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนานโยบายและกลยุทธ์ต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป เพื่อพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลควรมีความเป็นองค์รวม ยืดหยุ่น และมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่เกิดกับผู้เรียน การออกแบบนโยบายที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจะเป็นปัจจัยสำคัญในการนำพาระบบการศึกษาของประเทศไทย ไปสู่เป้าหมายแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ความเสมอภาคและคุณภาพที่ยั่งยืนในอนาคต ปรากฏดังภาพที่ 1

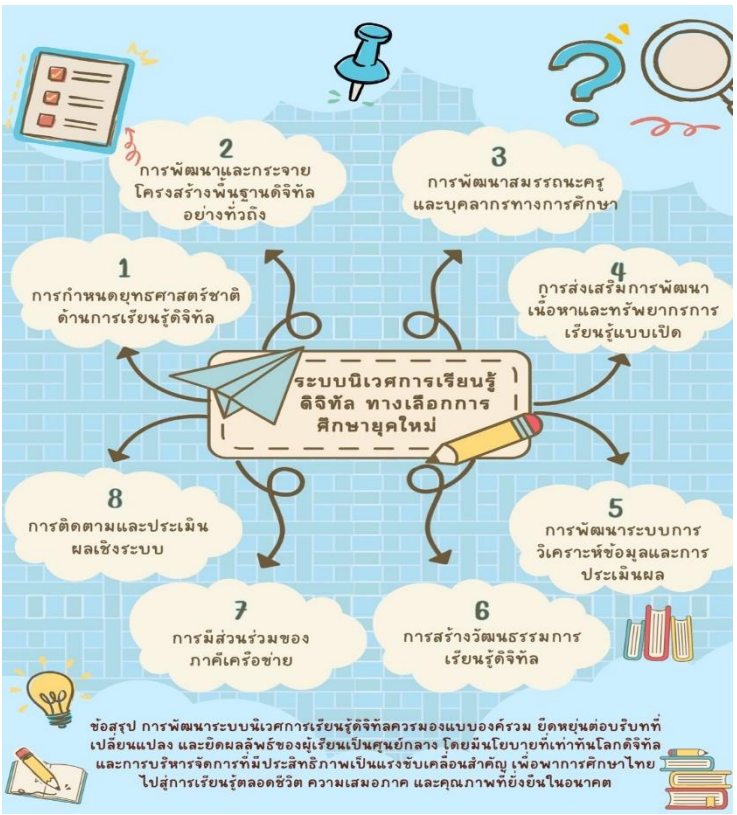

ภาพที่ 1 ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญเพื่อขับเคลื่อนระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล ทางเลือกการศึกษายุคใหม่ในการจัดการศึกษาของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2568). *ศธ. X Google for Education ประกาศความร่วมมือพลิกโฉมการเรียนรู้และกำหนดแนวทางการใช้ Generative AI สำหรับสถานศึกษา*. https://ops.moe.go.th/moe-googleforeducation/

ธีรัช ดวงจิโน. (2566). MOOC: ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 24*(1), 1-14.

นิวัฒน์ ศรีสวัสดิ์. (2567). ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล 5.0 เพื่อการเตรียมพร้อมรับการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองยุคใหม่: หนึ่งจุดเชื่อมต่อระหว่างงานการศึกษาดิจิทัลและวิศวกรรมการเรียนรู้. *Journal of Digital Education and Learning Engineering, 1*(1), 70–84.

วิจิตร สมบัติวงศ์. (2565). *แนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (Hybrid Learning) ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1*. (รายงานการศึกษาส่วนบุคคล). สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2567). *Transforming Education in the Digital Era*. Ministry of Education. https://13ased.moe.go.th/wp-content/uploads/2024/08/E-Book-Transforming-Education-in-the-Digital-Era.pdf

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2566). *ถอดบทเรียนการแก้ไขภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ (Learning Loss): แนวทาง Hybrid Learning*. https://online.anyflip.com/iqdgi/xbsb/mobile/index.html

Ferguson, R. (2012). *The State of Learning Analytics in 2012: A Review and Future Challenges*. (Technical Report). Knowledge Media Institute, The Open University, UK. http://kmi.open.ac.uk/publications/pdf/kmi-12-01.pdf

Liu, Y. (2025). Immersive digital storytelling to understand the new learning ecosystem. *Smart Learning Environments, 12*(39), 1-17. https://doi.org/10.1186/s40561-025-00398-x

Nguyen, L. T., Kanjug, I., Lowatcharin, G., Manakul, T., Poonpon, K., Sarakorn, W., Somabut, A., Srisawasdi, N., Traiyarach, S., & Tuamsuk, K. (2023). Digital learning ecosystem for classroom teaching in Thailand high schools. *SAGE Open, 13*(1), 21582440231158303.

OECD. (2020). *The future of education and skills 2030 OECD learning compass 2030*. https//www.oecd.org/education/2030-project/

OECD. (2022). Finland's Right to Learn Programme: Achieving equity and quality in education. *OECD Education Policy Perspectives, No. 61.* https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/09/finland-s-right-to-learn-programme_58de2f6c/65eff23e-en.pdf

Pinto-Llorente, A. M. & Izquierdo-Álvarez, V. (2024). Digital Learning Ecosystem to enhance formative assessment in second language acquisition in higher education. *Sustainability, 16(*11), 4687. https://doi.org/10.3390/su16114687

Redecker, C. & Punie, Y. (2017). *European framework for the digital competence of educators*. Publications Office of the European Union.